

MUNIR MUJIĆ
(Sarajevo)

POVIJESNO KONTEKSTUALIZIRANJE
DOKUMENTA KOJIM SU BRAĆA BRANKOVIĆ
KUPILI OD VAKUFA MEDRESE AL-ŞALĀHIYYE
GETSEMANSKI VRT 1681.

Sažetak

Braća Pavle, Jakov i Antun Branković iz Sarajeva kupili su u Jerusalemu 1681. godine dio vakufa medrese al-Salahijje putem tzv. *al-ḥikr*-a (kupovina zasada, nakon koje zemljište i dalje ostaje u posjedu vakufa) i zavještali ga za franjevce u samostanu al-‘Amūd (samostan svetog Spasitelja) u Jerusalemu i za kršćansku sirotinju, koja od njih traži pomoć. Na nekoliko dana prije u Jerusalemu ih je kustod kustodije Svete zemlje imenovao vitezovima Svetoga groba. Braća su koristila prezime Branković umjesto izvornog porodičnog prezimena Brajković, kako bi se prikazali nasljednicima stare plemićke loze Brankovića, a sve da bi od Beča dobili plemićke titule i privilegije. U vrijeme kada su Brankovići u Beču polagali pravo na pripadanje staroj despotskoj lozi, isto to je činio i ambiciozni Đorđe Branković, koji je, suprotno početnim očekivanjima Austrije od njega, želio nakon protjerivanja Turaka osnovati veliku ilirsku državu na Balkanu. Dokument (*hudždžet*) o spomenutoj kupoprodaji i zavještanju sadrži imena kupaca, prodavatelja, cijenu, imena svjedoka i slično. Originalni dokument čuva se u Arhivu kustodije Svete zemlje u Jerusalemu, a isti se nalazi zapisan i u sidžilu Šerijatskog suda u Jerusalemu.

Ključne riječi: historija, XVII stoljeće, braća Brankovići/Brajkovići, Sarajevo, Getsemanski vrt, Jerusalem, medresa al-Salahiyya.

UVOD

U ovome radu želim predstaviti dokument¹ iz 1681/1092, kojim se potvrđuje kupoprodaja i uvakufljenje, odnosno zavještanje zasada smokvi, maslina i ostaloga na zemljištu koje je pripadalo Medresi al-Šalāḥiyyi u Jerusalemu. Posebno interesantno u ovome slučaju jeste da preovladava stav da proctor, koji je predmet kupoprodaje u ovome dokumentu, jeste prostor Getsemanskog vrta, jednog od najznačajnijih kršćanskih svetih mjesta. Jerusalem (*al-Quds*), kao što je poznato, prostor je na kojem su se tokom njegove duge povijesti upisala brojna sveta mjesta, vjerski objekti i toponimi. Historijska mapa toga prostora izuzetno je zgusnuta i višeslojna. Skoro je pravilo da jedan objekat ili jedan lokalitet različite religijske zajednice i denominacije smatraju dijelom svoga naslijeđa. Sve do druge polovine sedamnaestog stoljeća pitanje upravljanja svetim mjestima bilo je unutarnje osmanlijsko pitanje, kada, ponajviše zahvaljujući slabljenju Osmanskoga carstva i primoranosti na davanje ustupaka evropskim silama, pitanje pokroviteljstva i posjedovanja svetih mjesta poprima međunarodni karakter i postaje jednim od glavnih pitanja u odnosima između evropskih država i Osmanlijske države.²

Medresa al-Šalāḥiyya i njezin vakuf

Jerusalem je, nakon što ga je Šalāḥuddīn al-'Ayyūbī (1137–1193) ponovo zauzeo 1187. godine, ostao praktično prazan. Uvakufljenje objekata u Jerusalemu značilo je i ponovno oživljavanje i naseljavanje toga

¹ Archivium Custodiae Terrae Sanctae, Jerusalem, Scaf X, N. 9;

Siğill Maḥkama al-Quds al-šar'iyya, br. 184, 1092/1681, 35-36.

Sa dokumentom, odnosno hudždetom, koji se nalazi u Arhivu Kustodije Svete zemlje u Jerusalemu upoznao me je i kopiju mi dostupnom učinio fra Tomislav Glavnik, gvardijan samostana Svetoga duha iz Zagreba, na čemu mu se i ovim putem najsrdačnije zahvaljujem. Dokument u sidžilima Šerijatskoga suda u Jerusalemu pronašao je na moju za molbu prof. dr. Ibrāhīm Rubāya'a sa univerziteta al-Quds al-Maftūḥa, Rām Allāh. Na ovom i na drugoj dragocjenoj pomoći vezanoj za izradu ovoga rada najsrdačnije mu zahvaljujem.

² Vidi: Oded Peri, *Christianity under Islam in Jerusalem: The Questions of the Holy Sites in Early Ottoman Times*, Leiden, Brill, 2001.; Charles A. Frazee, *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923*, New York, Cambridge University Press, 1983.; Laylā Šabbāg, *al-Ġāliyyāt al-'ūrūbiyya fī bilād al-Šām fī al-'ahd al-'uṭmānī fī al-qarnayn al-sādis 'ašar wa al-sābi' 'ašar "al-'āšir wa al-hādī al-ḥiğriyayn"*, Bayrūt, Mu'assasa al-Risāla, 1989.; Yehoshua Frenkel, „Political and Social Aspects of Islamic Religious Endowments (*awqāf*): Saladin in Cairo (1169–73) and Jerusalem (1187–93)“, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 62, No. 01, January 1999.

grada. Šalāḥuddīn al-'Ayyūbī uvakufio je hanikah za sufije (*al-Hānaqāh al-Šalāhiyya*) godine 585/1189, bolnicu (*al-Bīmārastān al-Šalāhī*), koja je počela sa radom tek nakon njegove smrti³ i medresu 575/1180, koja je također dobila ime po svome osnivaču *al-Madrasa al-Šalāhiyya*. Rjeđe se za ovu medresu sreću i nazivi *al-Nāširiyya* ili *al-Salāhiyya al-kubrā*.⁴ Šalāḥuddīn ju je utemeljio kao “medresu po šafijskom mezhebu za obrazovanje učenjaka (*al-fuqahā*’), koji će u njoj boraviti i biti isključivo posvećeni bavljenju naukom i koji će biti poznati kao oni koji su opredijeljeni za dobro (*al-ma'rūfīn bi al-šalāh*).”⁵

Medresa al-Šalāhiyya bila je smještena u crkvu Svete Ane,⁶ jedne od najstarijih građevina, koja je za vladavine Rimskog carstva bila pagansko svetište, potom bizantijska bazilika posvećena svetoj Ani, majci Djevice Marije, i naposljetku katolička crkva svete Ane, koju su sagradili krstaši 1140. godine.⁷ Neki autori smatraju da ju je Šalāḥuddīn pretvorio u medresu, vraćajući time namjenu objektu koji je stajao na tome mjestu prije crkve.⁸ Moguće je da je bizantijsku crkvu srušio fatimijski halifa al-Hākim 1009. godine i da je na njenom mjestu za vrijeme vladavine seldžučke dinastije bila medresa šafijskog mezheba (*al-madḥab al-šāfi'ī*).⁹ U kripti crkve svete Ane nalazi se pećina za koju se vjeruje da je mjesto rođenja djevice Marije. Iako je samo zdanje crkve svete Ane pretvoreno u medresu, kršćanima je bilo dozvoljeno da ulaze u pećinu ispod crkve i da se mole. Jedan dokument iz sidžila Šerijatskog suda u Jerusalemu vezan je upravo za to dopuštenje. Naime, zastupnici franjevačkog samostana u Jerusalemu (*Dayr al-'Amūd*) žalili su se u Istanbulu, između ostaloga, na to da se njima i drugim posjetiteljima naplaćuje taksa za ulazak u pećinu koja se nalazi ispod vrta medrese al-Šalāhiyye, do koje oni silaze stepenicama, gdje obavljaju molitvu i pri tome nikoga ne ometaju. Tome su posvjedočili šejh Yāsin, šafijski muftija, muderris i nadzornik vakufa (*nāzir*) medrese al-Šalāhiyye, koji

³ Frenkel, op. cit., 5.

⁴ Ğamāluddīn Ibn Wāsil, *Mufarriḡ al-kurūb fī 'ahbār Banī 'Ayyūb*, al-Iskandariyya, al-Hay'a al-mišriyya al-'amma li al-kutub, 1957, 407.

⁵ al-Imām Abū al-Hasan Taqiyuddīn 'Abd al-Kāfi al-Subkī, *Fatāwā al-Subkī*, Bayrūt, Dār al-Ma'rifa, s.a., t. 2, 126.

⁶ Arapski izvori bilježe kao *صند حنه* (Vidi primjerice: Ibn Wāsil, op. cit., t. 2, 405.), a ponegdje se bilježi kao *حنصيد* (Vidi primjerice: al-Subkī, op. cit., 126.)

⁷ Denys Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem*, Vol. 3, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, 142-156.

⁸ Ibid., 143.

⁹ Adrian J. Boas, *Jerusalem in the Time of the Crusades: Society, Landscape and Art in the Holy City under Frankish Rule*, London and New York, Routledge, 2001, 115.

je ovjerio ugovor kuporodajnog dokumenta, kojim su braća Brankovići kupili Getsemanski vrt, te ‘Utmān Ibn Muḥammad, vratar medrese. Na osnovu toga, izdata je naredba od strane sultana da im se dozvoli posjećivanje pećine i da ih pri tome niko ne ometa.¹⁰

Vakufnama kojom je utemeljena medresa al-Šalāhiyya sačuvana je u cjelosti.¹¹ Prvobitni vakuf medrese al-Šalāhiyye, po onome što nalazimo u vakufnami, sastojao se od sljedeće imovine:

*zemljište poznato kao al-Džismānija (Getsemani), zemljište i vrtovi (ginān) poznati kao ‘Ayn Silwān, hamam Šahayūn (javno kupatilo Zion), hamam kod Bāb al-’Asbāt-a, ložionica za hamam, mali vrt (hākūra), imanje poznato kao Šand Hanna, kuća ispred medrese (na jugoistočnoj strani, op. M.M.), kuća pored medrese, mlin nasuprot medrese, vrtovi, svi izvori i mala crkva poznata kao Burbatikan (Probatikan) ispod koje je izvor i dućani u sūqu (čaršiji).*¹²

U sedamnaestom stoljeću zgrada medrese počela je značajnije propadati, tako da je ostala i bez učenika. Godine 1659. kadija Muṣṭafā efendi lično je ustanovio da je za njenu obnovu bilo potrebno 1.293. groša (*gurūš ‘asadi*).¹³ U prvoj polovini devetnaestog stoljeća zgrada je bila napuštena i počela je služiti kao svratište za karavane. Nakon Krimskog rata (1853-1856) sultan Abdulmedžid, na traženje Francuske, 1855. godine poklonio je ovo zdanje – ne i vakufska dobra same medrese - Napoleonu III kao izraz priznanja i zahvale za pomoć, koju je Francuska pružila u ovome ratu Osmanlijskom carstvu. Nakon što je Kamil paša i praktično predao Francuskoj zgradu godine 1878, već sljedeće godine u njoj je bila osnovana škola, a 1882. godine i škola za obrazovanje svećenika. Za vrijeme Prvog svjetskog rata zgradu je zauzela turska vojska, te ju je Džemal paša pretvorio u islamski fakultet, koji je nazvao Fakultet Šalāḥuddīna al-’Ayyūbija (Kulliyā Šalāḥuddīn al-’Ayyūbī). Sama crkva nije pretrpjela nikakve štete. Nakon što su Britanci zauzeli

¹⁰ *Siğill Maḥkama al-Quds al-šar‘iyya*, br. 183, (2), 1091/1680, 228. Navedeno po: Ruwayda Faḍl Aḥmad Aḥmad, *al-Madrasa al-Šalāhiyya fī al-Quds (336-588h/1192-1918)*, neobjavljena magistarska radnja odbranjena na Državnom univerzitetu al-Nağāḥ u al-Nāblusu, 2015, 25.

¹¹ al-Subkī, op. cit., t. 2., 126-133.

¹² Ibid., 126; Frenkel, op. cit., 8.

¹³ *Siğill Maḥkama al-Quds al-šar‘iyya*, br. 156, (1), 1070/1659., 511. (Navedeno po Ruwayda Faḍl Aḥmad Aḥmad, op. cit., 26.)

Jerusalem 1917. godine, zgrada je ponovo pripala Francuskoj i dodijeljena je misionarskom redu bijelih otaca.¹⁴

PRIJEVOD OSNOVNOGA TEKSTA DOKUMENTA I TEKSTOVA OVJERE

Tekst ovjere na lijevoj strani dokumenta glasi:

Sadržaj ovog dokumenta, na osnovu mojega uvida, vjerodostojan je. Vjerodostojnost njegova sadržaja potvrđena je preda mnom. Ja sam oprosta Gospodara njegova svemoćnoga potrebiti Zufar Ibn Muḥammad al-muwallā hilāfa¹⁵ u Časnom al-Qudsu,

Neka im bude oprošteno.¹⁶

Ispod teksta ovjere nalazi se okrugli pečat na kome piše:

Moj uspjeh zavisi jedino od Allaha i samo u Njega pouzdam se.

Rob Božiji Zufar.

Tekst ovjere na desnoj strani dokumenta glasi:

Ovo je ovjereni prijepis, čiju vjerodostojnost potvrđuje, kako bi se na osnovu njega moglo postupati u skladu sa šerijatskim propisima, s obzirom na to da je njegova tačnost utvrđena sravnjivanjem sa sidžilom i potvrdom putem usmenog svjedočenja, milosti i pomoći Allaha uzvišenog potrebiti, Ibrahim al-nā'ib¹⁷ u Časnom al-Qudsu.

Ispod teksta ovjere nalazi se okrugli pečat na kome piše:

Ibrāhīm al-Hālidī - godina 1187/1773.

Tekst ovjere na desnoj margini glasi:

Hvala pripada samo Allahu.

Ovo je ispravan ovjereni prijepis.

Ovjeru napisao siromah Yāsīn, muftija i nadzornik medrese al-Šalāḥiyya.

Ispod teksta nalazi se okrugli pečat na kome se može pročitati: Yāsīn. Ostalo nečitko.

¹⁴ Vidi: 'Ārif Bāšā 'Ārif, *Tārīḥ al-Quds*, al-Qāhira, Dār al-Ma'ārif, 1994, 244.; Alessandro Bassi, *L'Ancienne Eglise de Sainte-Anne à Jérusalem, devenue propriété de la France sous Napoléon III, étude historique*, Paris, Edité par Chapitre. com - Impression à la demande, 1863, 8-9.

¹⁵ Zamjenik kadije u Jerusalemu, koji je sljedbenik hanefijskog mezheba.

¹⁶ Misli se na Zufara i njegova oca Muḥammada.

¹⁷ Zamjenik kadije.

U dnu desne margine stoji „qayd šudda“, što je izraz kojim pisari ili prepisivači označavaju da je tekst završen, odnosno cjelovit.

Prijevod osnovnog teksta:

Ovo je vjerodostojni i na šerijatu zasnovani dokument o kupoprodaji i uvakufljenju, čiji sadržaj je poznat na osnovu onoga što se desilo i što je provedeno i zapisano na zasjedanju Svijetlog šerijatskog suda u Zaštićenom al-Qudsu, visoko uzdignutom i čistotom obdarenom, što ga je uzdigao Allah, nad svime uzvišeni.

Pred našim prvakom i dostojanstvenikom, svijetlim ukrasom svih kadija i učitelja, stupom učenjaka i predanih proučavatelja, predvodnikom odličnika i istinskih znalaca, onim koji nedoumice o vjeri razrješava, šerijatskim sudijom uvaženim, čiji potpis svojeručni je iznad teksta, neka traju njegova odličnost i uvaženost, kupio je ponos vršnjaka i dika prijatelja, hadži 'Alī, sin rahmetli šejha Yūsufa al-Ḥazrağija¹⁸, iz roda čija plemenitost posvuda je znana, kao šerijatski opunomoćenik u ime Pavla i brata njegova Jakova, sinova Agustinovih, koji su kršćani iz grada Bosna-Saraj [Sarajevo], a čije se [hadži 'Alīja] zastupstvo u njihovo ime u kupovini, koja će u nastavku biti pojašnjena, temelji na opunomoćenju što su mu ga u vezi s time dali njih dvojica lično i u svoje ime na zasjedanju suda, a Pavle i kao zastupnik brata Antuna, koji ga je za to ovlastio, i čega je šerijatska valjanost utvrđena; [kupio je] imovinom dvojice navedenih opunomoćitelja i njihova spomenutog brata Antuna, u kojoj nema udjela tuđe imovine i u kojoj oni učestvuju jednakim dijelovima, od ponosa vjerskih učenjaka, šejha Šalāhuddīna, sina šejha Aḥmada al-'Alamīja, i cijenjenog šejha 'Abdurrahmāna, sina šejha Aḥmada al-'Usaylīja, i predvodnika odličnika šejha Aḥmada al-Šafi'īja, sina šejha Šāliha, zatim od ponosa vršnjaka¹⁹ Muḥammad-bega sina Aḥmad-bega Šamūma i Darvīša Aḥmada Bayāda, te šejha Šāliha, sina šejha 'Alīja al-'As'ardīja, al-sajjida Šalāhuddīna, sina al-sajjida Šāliha, Mušliha, sina Muḥammada al-Salvānīja, i Dayfullāha, sina Ḥamidullāha al-Salwānīja.

Prvi prodavatelj je spomenuti šejh Šalāhsin al-'Alamīja²⁰ na osnovu punomoći od strane supruge njegova sina, ponosa čednih žena, Fādila-ḥātūn, kćerke rahmetli šejha Muḥammada al-Surūrīja, čije zastupanje u njeno ime u prodaji koja će u nastavku biti opisana, po cijeni koja će biti utvrđena i zastupanje u preuzimanju pripadajućeg iznosa jeste utvrđeno na osnovu opunomoćenja u ovoj stvari koje mu je dala usmeno na zasjedanju suda, a sa čime je upoznat kako njezin suprug, ponos govornika šejh Aḥmad, tako

¹⁸ Ovako stoji u *Siğill Maḥkama al-Quds al-šar'iyya*, br. 184., 35, red 3. U tekstu hudždžeta koji se čuva u arhivu Kustodije (Archivium Custodiae Terrae Sanctae, Scaf X, N. 9) stoji al-Ḥarzaçī (الحرزچی).

¹⁹ *fahr 'aqrānih*

²⁰ Prethodno spomenut kao Šalāhuddīn.

i suprug njezine sestre šejh 'Abdurrahmān al-'Usaylī i suprug njezine tetke po majci Aḥmad al-Šāfi'ī, na način čija je šerijatska utemeljenost utvrđena. Drugi prodavatelj je spomenuti šejh 'Abdurrahmān al-'Usaylī, na osnovu šerijatski valjane punomoći, koju mu je dala njegova supruga, kruna žena koje ispravnim putem hode, 'Ālima-hātūn, rođena sestra spomenute Fāḍile-hātūn, čije zastupstvo u njezino ime u prodaji koja će biti opisana i prihvatanju cijene koja će biti navedena jeste u skladu sa punomoći koju mu je također dala na zasjedanju suda, a sa čime su upoznati, kako naprijed spomenuti šejh Šalāḥ, sin al-'Alamīja, tako i spomenuti suprug njezine tetke po majci, šejh Aḥmad al-Šāfi'ī, na način koji je zadovoljavajući i u skladu sa šerijatskim propisima.

Treći prodavatelj je spomenuti šejh Aḥmad al-Šāfi'ī na osnovu opunomoćenja njegove supruge, ponosa čednih žena, Fahrī-hātūn kćerke al-Hawāḡa Muḥammada, krune zajednice, čije zastupanje u njezino ime u svemu što je navedeno jeste u skladu sa opunomoćenjem koje mu je isto tako dala na zasjedanju suda usmeno, a sa čime su upoznati kako spomenuti šejh Šalāḥuddīn al-'Alamī, tako i spomenuti šejh 'Abdurrahmān al-'Usaylī, i to na način čija šerijatska valjanost je utvrđena.

Četvrti prodavatelj je spomenuti Muḥammad-beg, na osnovu šerijatski valjane punomoći kćerke njegova brata, ponosa čednih žena, Mu'azzame-hātūn, kćerke 'Alī-age, a opunomoćenje se odnosi na prodaju po cijeni koja će biti navedena i na preuzimanje pripadajućeg iznosa i shodno šerijatski valjanoj potvrdi, smatra se općim opunomoćenjem, tako da se odnosi i na starateljstvo, koje ona ima nad svojim sinom 'Abdurrahmānom, sinom šejha Muḥammada al-Surūrīja, koji nije u stanju obezbijediti sebi izdržavanje, oblačenje i osnovne potrebe, pa je na ovaj način zadovoljen njegov udio i interes, a nakon što je za to izdata šerijatski valjana dozvola.

Peti prodavatelj je spomenuti Darwīš, sin spomenutog Aḥmada Bayāda, na osnovu šerijatski valjanog opunomoćenja od strane Ḥalīme, kćerke Fahrūddīna, koja je supruga al-sajjida Isma'īla, sina al-sajjida Ğa'fara, a čije opunomoćenje u njezino ime u prodaji kojoj će cijena biti utvrđena i navedena, kao i preuzimanje pripadajućeg iznosa jeste zasnovano na šerijatski utemeljenom svjedočenju al-sajjida Šalāḥuddīna, sina Šaliḥovog, i šejha Šāliḡa al-'As'ardīja, koji ju poznaju kako to šerijatski propisi zahtijevaju, a što je utvrđeno na šerijatski zadovoljavajući način. Ovo se odnosi i na šerijatsko starateljstvo nad Muḥammadom i Ḥalīlom, sinovima spomenutog Isma'īla, koji su maloljetni i koji se nisu u stanju brinuti o svome odijevanju i izdržavanju, te je u ovome²¹ njihov interes, a za šta je izdato šerijatski valjano dopuštenje.

²¹ U prodaji ovoga dijela.

Šesti prodavatelj je spomenuti šejh Šālih al-'As'ardī, na osnovu šerijatskog opunomoćenja od strane al-sajjida Muḥammada, sina al-sajjida Ğa'fara, i od strane al-sajjida Bakrīja, sina al-sajjida Šaliha, a čije se opunomoćenje u njihovo ime u prodaji, o kojoj će biti riječi po cijeni koja će biti navedena, i preuzimanje pripadajućeg iznosa temelji na svjedočenju naprijed spomenutih Darwīša, sina 'Aḥmadovog, i al-sajjida Šalahuddīna i ono je šerijatski utvrđeno.

Sedmi prodavatelj je spomenuti al-sajjid Šalahuddīn, na osnovu opunomoćenja njegove supruge Mu'ayyade-hātūn, kćerke al-sajjida Šaliha, a opunomoćenje u njezino ime u prodaji o kojoj će biti riječi, po cijeni koja će biti utvrđena i preuzimanje pripadajućeg iznosa utvrđeno je na osnovu svjedočenja spomenutih Darwīša, sina Aḥmadovog, i šejha Šaliha al-'As'ardīja, koji ju poznaju kako to šerijatski propisi zahtijevaju, a što je utvrđeno na zadovoljavajući način.

Osmi i deveti prodavatelj su spomenuti Mušlih, sin Muḥammada, i sin njegova brata, spomenutog Dayfullāha, lično i u vlastito ime.

Oni [prodavatelji] su njemu [opunomoćenom kupcu] prodali lično i u vlastito ime, putem opunomoćenja i na osnovu prava starateljstva kako je naprijed navedeno, a nakon što su mu [opunomoćenom kupcu] opunomoćitelji Pavle i Jakov i njihov brat Antun dali šerijatski valjano dopuštenje, pri čemu oni imaju isti udio, a prodavatelji različite udjele među sobom. On je [opunomoćenik] kupio od njih [prodavatelja] za spomenutu dvojicu svojih opunomoćitelja i za njihova brata, spomenutog Antuna, neopozivom kupovinom ono što pripada onima koji su pristali lično na kupoprodaju, onima koji su pristali na kupoprodaju putem opunomoćenika i onima nad kojima postoji starateljstvo, a koji su naprijed spomenuti, i što je u njihovom zakonitom posjedu i raspolaganju, te je to prešlo u njihovo [kupaca] vlasništvo na šerijatski valjan način i zaposjeli su to, a da im se niko kao takmac nije javio do zaključenja ove prodaje.

Kupoprodaja se odnosi na cjelokupni zajednički dio, čija površina iznosi osamnaest qirat-a što je, razmjerno uzevši, tri četvrtine od osnovnog dijela, koji iznosi dvadeset i četiri qirat-a²² od svih zasada smokve i masline i drugoga što je zasađeno u vrtu,²³ za koji ostaje važiti odluka da pripada vakufu medrese al-Šalāhiyya, a koji se nalazi izvan Časnog al-Qudsā na istočnoj strani u blizini groba al-Sayyida Maryame,²⁴ a uključuje i jednu pećinu i kamene gomile, te dio koji je naporedan sa spomenutim dijelom, a spada u spomenuti korisni zemljišni posjed, u kojem su suvlasnici već spomenuti Mušlih i sin njegova brata Dayfullāha, kojima pripada preostala četvrtina.

²² Uobičajen način računanja dijelova pri prodaji ili nasljeđivanju. Predmetna imovina dijelila se na dvadeset i četiri jednaka dijela (qirat).

²³ ḥākūra – voćnjak, vrt.

²⁴ Hazreti Merjem, Djevica Marija.

Zemljište na kome se nalaze maloprije spomenuti zasadi omeđuje vinograd koji je vlasništvo Šalāḥuddīna i Mušliḥa, sinova Sālimovih; sa istoka pješaćka staza koja vodi do brda Ṭūr²⁵; sa sjevera zasadi maslina u posjedu franjevačkih redovnika, koji stalno borave u Časnom Qudsu; a sa zapada pristupni put, i to sa svim pravima koja tome dijelu pripadaju, prilazima i zidovima, dobrima i koristima koje donosi i sa svime drugim što je poznato da pripada ovome zemljištu i da mu se pribraja kao pripadajuće, te sa svim pravima koja mu u vezi i sa time zakonski pripadaju.

Bezuvjetno se prodaje i neopozivo kupuje, dragovoljno, bez ikakve nedorčenosti, uvjetovanja, prijetnje, nasilja ili nepravilnosti koja bi mogla dovesti do zablude, pri čemu im [kupcima] je to [predmet prodaje i kupnje] potpuno poznato onako kako to šerijatski propisi zahtijevaju i kako se ne ostavlja mjesta neznanju i pri čemu je sve u skladu sa šerijatskim propisima, a po cijeni od devedeset groša, koja će odmah biti razdijeljena, kako će biti detaljno opisano.

Ono što su prodali šejh Šalāḥ al-'Alamī i šejh 'Abdurrahmān al-'Usajlī, na osnovu punomoći svojih opunomoćiteljica, spomenutih Fādile-hātūn i 'Alime-hātūn i spomenuti Muḥammad-beg, putem punomoći na ime spomenute Mu'azzame-hātūn, koja opet, na osnovu starateljstva, zastupa spomenutog maloljetnog 'Abdurrahmāna, u navedenom predmetu prodaje iznosi tri qirata, za šta od utvrđene cijene pripada petnaest groša, u skladu sa propisima šerijatskog nasljednog prava.

Ono što je prodao spomenuti šejh Ahmad al-Šafi'i, kao opunomoćenik spomenute Fahri-hātūn, od utvrđenog predmeta prodaje iznosi tri qirata, za šta isto tako pripada petnaest groša.

Ono što je prodao spomenuti Darwīš od utvrđenog predmeta prodaje, kao opunomoćenik čija opunomoćiteljica je spomenuta Halīma-hātūn, koja opet, na osnovu starateljstva, zastupa svoje spomenute maloljetne sinove Muḥammada i Ḥalīla, iznosi dva qirata, za šta od utvrđene cijene pripada deset groša koji će među njima biti razdijeljeni shodno propisima šerijatskog nasljednog prava.

Ono što je prodao spomenuti šejh Šālīḥ al-'As'ardī, kao opunomoćenik spomenutih al-sajjida Muḥammada i al-sajjida Bakrīja, iznosi od predmeta prodaje dva qirata kao dio koji pripada spomenutom al-sajjidu Muḥammadu, za šta od cijene sljeduje deset groša, te jedan qirat i trećina qirata što pripada spomenutom al-Bakrīju, za šta od cijene sljeduje jedan groš i dvije trećine groša.

Ono što je prodao spomenuti al-sajjid Šalāḥuddīn od utvrđenog predmeta prodaje na osnovu punomoći spomenute Mu'ajjade-hātūn iznosi dvije trećine qirata, za šta od utvrđene cijene pripada tri groša i jedna trećina groša.

²⁵ Maslinska gora.

Ono što su prodali spomenuti Mušlih i Dayfullah u svoje ime od spomenutog predmeta prodaje, sa podjednakim vlasništvom u dijelu koji im pripada, iznosi šest qirata, za šta od spomenute cijene sljedeće trideset groša.

Navedeni prodavatelji: oni koji su u prodaji učestvovali lično, oni koji su u prodaji učestvovali putem punomoći i oni koji su u prodaji učestvovali na osnovu zastupanja u svojstvu staratelja, kako je navedeno, preuzeli su od spomenutog kupca, odnosno od njegovih spomenutih opunomoćitelja, cjelokupan zapisani iznos i razdijelili su ga kako je naprijed izloženo, preuzevši iz ruke u ruku, uz prisustvo i viđenje, što je način preuzimanja koji je u skladu sa šerijatskim propisima, čime je potvrđeno da spomenuti kupac i spomenuti njegovi opunomoćitelji ne duguju ništa od cjelokupnog utvrđenog iznosa cijene, niti bilo kojeg dijela toga iznosa, te je potvrđeno da je na šerijatski valjan način primljen utvrđeni novčani iznos i da je među njima provedena neuvjetovana prodaja putem ponude i prihvatanja, predavanja i preuzimanja na zakonit način, i to nakon viđenja, upoznavanja i sklapanja ugovora po šerijatskim propisima i nakon fizičkog razlaza, koji je uslijedio u zadovoljstvu svih.

Kako je u ovome [u kupoprodaji] bio uključen zalog²⁶ i osiguranje od posljedica,²⁷ to je i obaveza prodavatelja da odmah ponude jamstvo²⁸ onako kako iziskuju šerijatski propisi. A to je provedeno nakon što je jedna grupa muslimana izjavila da prodaja dijela, što pripada osobama koje nemaju sposobnost raspolaganja imovinom, predstavlja korist i dobit za te osobe, jer zadržavanje spomenutog dijela, koji je mali i ne donosi prihod, ne bi predstavljalo korist za njih. Ovo su izjavili na način koji je u skladu sa šerijatskim propisima, sadržaj čega su jednoglasno potvrdili pred našim uvažanim, prethodno spomenutim šerijatskom sudijom onako kako šerijatski propisi zahtijevaju.

Nakon što je ovo obavljeno i u skladu sa šerijatskim propisima ovjereno, spomenuta braća Pavle i Jakov zatražili su da se posvjedoči kako su oni, u svoje ime i putem opunomoćenja u ime njihova spomenutog brata Antuna, uvakufili i izuzeli, lično i na osnovu opunomoćenja, kako je spomenuto, imovinu koja je u njihovom posjedu i u kojoj imaju podjednak udio, a to je cjelokupni spomenuti predmet kupoprodaje koji je naprijed jasno opisan, na način koji predstavlja šerijatski valjano uvakufljenje i nedvosmisleno izuzimanje imovine koje je u skladu sa šerijatskim propisima, te [su tražili da se posvjedoči] da ovaj svoj vakuf utemeljuju za franjevačke redovnike, koji borave u samostanu al-'Amūd u Časnom al-Qudsu, i za kršćansku sirotinju

²⁶ *al-darak* - zalog koji kupac uzima od prodavca kao garanciju u slučaju da se pojavi treća strana koja polaže pravo na predmet prodaje.

²⁷ *al-tabī'a* - odgovornost za posljedice.

²⁸ *al-ḍimān* - jamstvo prodavatelja od ometanja prava na predmet kupnje od strane trećeg lica.

koja od njih traži pomoć. Zatim su ovo predali opunomoćeniku spomenutih franjevačkih redovnika i njihovim tumačima, nakon što su odustali od vlasništva nad time u svoje ime i u ime njihova spomenutog brata Antuna i predali ga spomenutom vakufu.²⁹ Ovom prilikom primopredaja je izvršena na šerijatski valjan način, sadržaj čega je potvrđen kod našeg uvaženog, naprijed spomenutog, šerijatskog sudije jednoglasno i onako kako to šerijatski propisi iziskuju, a on je u skladu sa time donio šerijatski valjanu presudu, ispunivši u potpunosti šerijatske uvjete za takvu presudu, u skladu s mišljenjem onih velikih učenjaka koji drže valjanim ovakav način uvakufljenja kakav je opisan, i to nakon podnošenja tužbe³⁰ koja je podnesena u skladu sa šerijatskim propisima u vezi sa ovim, i nakon odgovora na nju, koji kaže da se radi o šerijatski valjanom činu.

Na dan trinaestog rabī' al-tānī, godine hiljadu devedeset i druge.³¹

Pisar [ime nečitko]

Prisutni svjedoci:

siromah Zakariyyā al-Dīrī, siromah Naşruddīn al-Şafi'i, siromah Mūsā, siromah Muḥammad Şun'ullāh al-Ḥālīdī, siromah Maḥmud al-Ḥalīdī, siromah Faḍlullāh al-Dağğānī, siromah 'Abdurrahmān, ponos vršnjaka Su'ud Džalabī al-Turđamān, 'Alī Ibn Ḥasan al-Tarzī, siromah Aḥmad al-'Awnī, Rağab 'Ağ'ağ, Muḥammad 'Ağamiyya, Mūsā Qayyim, Sulaymān 'Ağamiyya, Muḥammad al-Turkamān, 'Awda Ḥalīlī, Ḥasan Sāhīlī, Fāris Ibn Dāwūd, al-sajjid Faḥruddīn Şitawī, al-sajjid Badruddīn Şitawī, 'Alī Qīndilgī, 'Abdulkarīm Qīndilgī.³²

Ovjera dokumenta

Činjenica da su trojica braće, Pavle, Jakov i Antun iz Sarajeva, kupili Getsemanski vrt i poklonili ga franjevcima u Jerusalemu spominje se na mnogim mjestima u zapadnim izvorima i literaturi, o čemu će biti riječi u nastavku. Već sam kazao da se tekst dokumenta (hudždžeta) čuva u Arhivu Kustodije Svete zemlje u Jerusalemu.³³ Nakon uvida u tekst istoga ugovora, koji se nalazi u sidžilu Šerijatskoga suda u Jerusalemu,³⁴ ustanovili smo da su dva teksta istovjetna.

²⁹ U izvorniku se koristi termin *al-waqf*, kojim se označava i zavještanje imovine od strane nemuslimana.

³⁰ Radi se o, u ovakvim slučajevima, uobičajenom fingiranom sudskom sporu, koji se pokreće kako bi se potvrdila neopozivost uvakufljenja (zavještanja imovine).

³¹ Odgovara: 2. maj 1681. godine.

³² Archivium Custodiae Terrae Sanctae, Jerusalem, Scaf X, N. 9.

³³ Archivium Custodiae Terrae Sanctae, Jerusalem, Scaf X, N. 9.

³⁴ *Siğill Maḥkama al-Quds al-Şar'iyya*, br. 184., 35-36.

Međutim, analizom samoga teksta dokumenta i njegovim kontekstualiziranjem dosada se, izgleda, ozbiljnije bavio samo Agustin Arce.³⁵ Ovaj autor istaknuti je istraživač koji se bavi poviješću kršćanskih svetih mjesta u Svetoj zemlji.

Ovjeru dokumenta (hudždžeta) uradio je Zufar Ibn Muḥammad koji je bio *al-muwallā hilāfa*, odnosno zamjenikom kadije. On je potvrdio da je ovaj hudždžet vjerodostojan. Pošto je na dužnost stupio 18. maja 1681. godine,³⁶ znamo da pred njime nije sklopljen ovaj kupoprodajni ugovor i zavještanje. Njegova ovjera nije datirana, jer je nastala ubrzo po samoj kupoprodaji i zavještanju, odnosno smatrala se istovremenom sa nastankom dokumenta. Na osnovu podataka o troškovima u vezi sa ovom kupoprodajom i zavještanjem, a koji se nalaze zapisani u knjigama Kustodije u Jerusalemu, vidi se da je prije ovoga teksta hudždžeta bio napisan još jedan, koji zbog nekog razloga nije bio dobar.³⁷ Pored ovjere Zufara Ibn Muḥammada, nedatirana je i ovjera koju je napisao Yāsīn, muftija i nadzornik medrese al-Šalāḥiyya. Njegova je ovjera nedatirana jer je u to vrijeme muftija Yāsīn bio aktualni nadzornik (*nazir*) vakufa medrese al-Šalāḥiyye.³⁸

Nadovjera je izvršena devedeset i dvije godine poslije, tj. 1773.³⁹ Tu nadovjeru izvršio je naib (zamjenik kadije) koji se zvao 'Ibrāhīm. Sudija (kadija) u Jerusalemu u vrijeme nastanka dokumenta zvao također 'Ibrāhīm - bio je to Ibrahim efendi Piran-zade ('Ibrāhīm afandī Bīrān zāda), koji je nastupio na dužnost kadije Jerusalema 19. aprila 1681.

³⁵ A. Arce, *Getsemaní; adquisición documentada del Huerto de los Olivos, de la Gruta de Getsemaní, de varios Olivares*, Jerusalem, Franciscan Printing Press, 1971. (Arceovo razumijevanje teksta hudždžeta i njegovo kontekstualiziranje nisu do kraja pouzdani, tako da ćemo im posvetiti značajniju pažnju.)

³⁶ *Siḡill Maḥkama al-Quds al-šar'iyya*, br. 184., (4), 1092/1681, 145.

³⁷ Vidi: Arce, op. cit., 16. (*Por renovar la ḥuḡḡa, que no estabie bien...* p. 10).

³⁸ *Siḡill Maḥkama al-Quds al-šar'iyya*, br. 183, (2), 1091/1680. Ista osoba često je bivala nadzornik medrese al-Šalāḥiyye i jerusalemski muftija po šafijskom mezhebu. U vakufnami, kojom je Šalāḥuddīn al-'Ayyūb utemeljio medresu, određeno je da u jednoj osobi bude objedinjena i služba podučavanja i služba nadziranja vakufa (*yakūn al-tadrīs lah wa al-naẓar*). (al-Subkī, op. cit., 127.)

³⁹ Za pretpostaviti je da ova godina nije slučajno izabrana da se izvrši nadovjera. Početkom 1773. pobunjenik protiv Osmanlijskog carstva, vladar Akke 'Umar Zāhīr al-Zaydānī (1695-1775) naložio je svojim beduinskim saveznicima da opkole Jerusalem. Cijelo područje zapadno od rijeke Jordan bilo je pod njegovom vlašću. Samo su još Jerusalem i okolina bili ostali pod osmanlijskom vlašću. Moguće je, ali ne i sasvim izvjesno, da su franjevci željeli potvrditi sadržaj dokumenta prije moguće promjene vlasti. Vidi: Anon Cohen, *Palestine in the 18th century: patterns of government and administration*, Magnes Press, Hebrew University, 1973, 90-94.

godine.⁴⁰ Arce navodi : “sudija koji je vodio ročište i potpisao vlasnički list zvao se Ibrahim Efendi. Bio je novi sudija, tek stigao u Jeruzalem 30. aprila 1681. godine, kojem je - prema običaju koji se gotovo pretvorio u zakon, kako bi mu se izrazila dobrodošlica, - procurator Svete Zemlje ponudio 18 pijastera, koji čine 540 majdina.”⁴¹ Na dokumentu se na mjestu nadovjere doista nalazi ime 'Ibrāhīm, ali to nije 'Ibrāhīm Piranzade, jer on nije bio naib, već kadija. Nadalje, po okruglom pečatu ispod nadovjere (koji je Arce previdio ili mu nije pridavao pažnju) vidi se da je riječ o 'Ibrāhīmu al-Hālīdiju⁴² koji je ovu nadovjeru izvršio godine 1187. po hidžri, odnosno 1773.

Zastupnici prodavatelja, prodavatelji, svjedoci i uloga uglednih jerusalemskih porodica

U dokumentu se navodi razlog, ili opravdanje, zbog kojega se prodaje navedena imovina: “...nakon što je jedna grupa muslimana izjavila da prodaja dijela što pripada osobama, koje nemaju sposobnost raspolaganja imovinom, predstavlja korist i dobit za te osobe, jer zadržavanje spomenutog dijela, koji je mali i ne donosi prihod, ne bi predstavljalo korist za njih.” Ovdje se misli na trojicu maloljetnika spomenutih u tekstu dokumenta. Ako maloljetnom Abdurrahmanu, koga zastupa njegova majka Mua‘zzama-hatun, pripada od prodatoga petnaest groša, što je najviši pojedinačni iznos kojeg su, pored njega, dobili i neki drugi prodavatelji, onda se podrazumijeva da i svim drugim prodavateljima imovina kojom su raspolagali “ne bi donosila koristi”, tako da je u tome “pronađeno opravdanje” za prodaju spomenute imovine. Prodavatelji su vjerovatno došli u posjed imovine putem nasljeđivanja ili poklona onoga što je zasaden na zemljištu, koje pripada vakufu medrese al-Salalhiyye.

Da se uočiti da su svi prodavatelji, osim osmog i devetog, učestvovali u kupoprodaji putem svojih opunomoćenika, odnosno zastupnika. Zastupnici prodavatelja, a i sami prodavatelji, odreda spadaju u red uglednih jerusalemskih porodica. Ove porodice su vijekovima u Jerusa-

⁴⁰ *Siğill Maḥkama al-Quds al-šar‘iyya*, br. 183, (2), 1092/1681, 110.

⁴¹ Arce, *op. cit.*, 13.

⁴² On pripada jednoj od starih jerusalemskih porodica čije se prezime vezuje za Hālīda Ibn Walīda, a koje su tu živjele i prije dolaska Osmanlija. Poznato je da je ova porodica spadala u red najutjecajnijih jerusalemskih porodica i da su njeni članovi tradicionalno obavljali dužnost glavnog pisara (*baškātib, ra‘īs al-kuttāb*) ili zastupnika kadije (*nā‘ib*) u šerijatskom sudu u Jerusalemu. Vidi: ‘Ādil Mannā‘, “al-Nuhba al-maqdisiyya: ‘ulamā‘ al-madīna wa ‘ā‘yānuhā”, *Hawliyyāt al-Quds*, br. 5, 2007, 19-23.

lemu igrale važnu ulogu u vjerskom, naučnom, političkom ekonomskom i socijalnom životu. Uz neka od ovih imena spominje se da su *al-sayyid*, pri čemu se misli na to da su to članovi porodica koje svoje potomstvo vezuju za vjerovjesnika Muhammeda, a.s. Uz neka se imena spominje odrednica šejh (*al-šayh*), što može značiti da je riječ o osobi koja rukovodi nastavnim procesom u medresi al-Šalāhiyyi, ili da je riječ o šejhu sufijskog tarikata, ili i o jednom i o drugom. Naime, dešavalo se da neko ko je šejh tarikata u hanikahu al-Šalāhiyya, ili u nekom drugom hanikahu ili tekiji, istovremeno bude voditelj (*al-šayh*) nastavnog procesa i predavač u medresi al-Šalāhiyyi. Porodice al-‘Alamī i al-Dağğānī skoro da su po pravilu obnašale ulogu šejhova različitih sufijskih tarikata u osmanlijskom periodu u Jerusalemu. Tako nalazimo da su u Jerusalemu iz porodice al-‘Alamī bili šejhovi rifajjskog (*al-ṭarīqa al-rifā’iyya*) i šazilijskog tarikata (*al-ṭarīqa al-šādīliyya*), šejhovi iz njihove porodice vodili su i *al-Hānaqāh al-‘As‘ardiyya* i *al-Hanaqāh al-Sa‘diyya*, kao i *al-Hanaqāh al-Šalāhiyya*. Šejhovi šazilijskog tarikata bili su iz porodice al-Dağğānī.⁴³ Članovi istaknutih sufijskih porodica bili su istovremeno i istaknuti učenjaci, ali i bliski vlasti i uživali su i materijalnu podršku, koja je dolazila od strane vlasti.⁴⁴

Ko su (stvarni) prodavatelji? Prvi prodavatelj jeste Fāḍila-hātūn, supruga šejha ‘Aḥmada sina Šejha Šalāḥuddīna al-‘Alamīja. Ovaj šejh ‘Aḥmad, kako u svome putopisu iz 1101.h. navodi al-Nabluṣī, bio je hanefijski imam u Kupoli na stijeni (*al-Šahra al-šarīfa*) i hatib u džamiji al-‘Aqṣā,⁴⁵ a suprug njene sestre, ‘Abdurrahmān al-‘Usaylī, za kojega se navodi da je upoznat sa prodajom, vjerovatno zbog nasljednih odnosa, također je iz ugledne i stare jerusalemske porodice.⁴⁶ Drugi prodavatelj je ‘Ālima-hatun, rođena sestra spomenute Fāḍile-hātūn. Treći prodavatelj je Fahrī-hatun, njihova tetka po majci. Četvrti prodavatelj je Mu‘azzama-hatun, kćerka ‘Alī-age, za koga al-Nabluṣī (1011.h) kaže da je “prijasnji nāzir harema u Jerusalemu i al-Halīlu”.⁴⁷ Peti, šesti i sedmi

⁴³ Ibrāhīm Rubāya‘a, “al-Hawāniq fī al-Quds hilāl al-‘aṣr al-‘Uṭmānī”, *Mağall al-Ġāmi‘a al-‘islāmiyya (silsila al-dirāsāt al-‘insāniyya)*, Ġāmi‘a al-Quds al-maftūha, Vol. 18., No. 1., januar 2010, 670-687.

⁴⁴ Dror Ze‘evi, *An Ottoman Century: The District of Jerusalem in the 1600s*, State University of New York Press, Albany, 1996, 68-72

⁴⁵ ‘Abd al-Ġannī al-Nabluṣī, *al-Ḥaḍra al-‘unsiyya fī al-riḥla al-quṣdiyya*, Bayrūt, al-Maṣādir, 1990, 96.

⁴⁶ ‘Ādil Mannā‘, op. cit., 24.

⁴⁷ Njegov brat Muḥammad aga bio je nadzornik ovih harema u vrijeme al-Nabluṣījeve posjete Jerusalemu. al-Nabluṣī, 156.

prodavatelj, kako se vidi iz toga da ih se imenuje sa *al-sayyid* dolaze iz porodica, koje se smatraju potomcima vjerovjesnika Muhammeda, a.s.

U ovom slučaju i svjedoci i opunomoćenici u prodaji dolaze iz uglednih jerusalemskih porodica, a i prodavatelji susa njima u različitim vrstama srodstva. Čak i da prodavatelji nisu u srodstvu sa njima, ne bi bilo nikakvo čudo da nađemo upravo na članove ovih porodica u ulozi opunomoćenika, odnosno zastupnika na sudu. Ugledne jerusalemske porodice bile su neformalni, ali stalno prisutni posrednici između stanovništva, osmanlijske administracije i drugih strana. One su crpile snagu iz ekonomskih izvora, religijske legitimacije i “genealoške memorije”.⁴⁸ U ovom dokumentu se među zastupnicima prodavatelja i svjedocima spominju članovi veoma uglednih porodica al-‘Alamī, al-‘Asalī, al-Dīrī,⁴⁹ al-Dağğānī.⁵⁰ Kršćanske denominacije nastojale su iznaći različite načine za ostvarenje svojih ciljeva u smislu prava nad svetim mjestima u Jerusalemu i drugim mjestima u Svetoj zemlji. Jedan od tih načina svakako je bio i to da pronađu različite kanale, putem kojih mogu isposlovati odluku vlasti u Istanbulu, koja bi išla njima u korist. U tome smislu veoma je važno bilo pridobiti muslimanske uglednike u Jerusalemu da svjedoče u njihovu korist. Samim uglednicima također je odgovaralo da pokažu vlastiti utjecaj u Istanbulu. Jerusalemski muslimanski uglednici počeli su od 17. stoljeća indirektno utjecati na mogućnost da ova ili ona kršćanska zajednica dobije pravo upravljanja određenim svetim mjestom. Do tada su vlasti iz Istanbula ostavljale pitanje podjele upravljanja svetim mjestima uglavnom onakvim kako su ga međusobno uspijevale riješiti kršćanske crkve i redovi.⁵¹

Da li je predmet ugovora uključivao i Getsemansku pećinu?

Po Albertu Stormeu, historija Getsmanskog vrta može se sažeti u sljedećem: “Očito, to je bila baština crkava sagrađenih u 4. stoljeću na mjestu Agonije. Nakon što su krstaši otišli, Vrt je doživio sudbinu kao i sve ostalo drevno kršćansko vlasništvo i dodijeljen je kao waqf (vjerski legat) s ciljem potpore muslimanskim vjerskim djelovanjima, u ovom

⁴⁸ Vidi: Roberto Mazza, *Jerusalem from the Ottomans to the British*, London and New York, 2009, 30-33.

⁴⁹ Među njima se ističe Zakariyyā al-Dīrī koji se pojavljuje i kao svjedok prilikom nastanka ovoga dokumenta. Vidi: Kāmil Ġamīl al-‘Asalī, *Waṭā’iq maqdisiyya tārihiyya*, Mu’assasa ‘Abdulḥamīd Šūmān, ‘Ammān, 1985, T. 2., 221, 231, 234, 239, 270, 277, 286.

⁵⁰ Vidi: ‘Ādil Mannā’, op. cit., 6-46.; Peri, op. cit., 145-149, 184-185, 187.

⁵¹ Peri, op.cit., 147.

slučaju vjerskoj školi koja je ustanovljena u crkvi Svete Ane.[...] Od 14. stoljeća, nadalje, podijeljena je stazama i niskim zidovima na brojne parcele različite veličine. Ustvari, izgleda da je getsemanski vakuf završio tako što je postao privatnim vlasništvom, zahvaljujući nizu oporuka, i tako bio izdijeljen na više parcela.”⁵²

“U 17. stoljeću, zahvaljujući dobroj volji posrednika, franjevci su dobili u posjed Maslinski vrt. Iako je službeno dokument o tome sačinjen 1681, čini se da je, ako se možemo osloniti na nekoliko hodočasnika, vrt pripadao franjevcima već 1666. Arhiva Kustodije Svete zemlje sadrži brojne dokumente koji se odnose na kupoprodaju, sudske odluke i slično, a koji imaju veze sa vlasništvom u području Getsemanija, ali je sada teško razaznati tačan položaj ovih lokaliteta. Naprimjer, u dokumentu iz 1681. možemo zasigurno ustanoviti samo istočne i zapadne granice imovine koja je kupljena. Naime, radi se o stazi prema Maslinskoj gori i putu koji vodi za Jerihon. Na sjeveru, parcela je graničila s maslinikom u posjedu franjevac; na jugu, sa vinogradom u vlasništvu dvojice Arapa. Što se pećine tiče, pošto je teško odrediti tačan opseg kupljene imovine, nismo posve sigurni da se ovdje doista radi o Getsemanskoj pećini.”⁵³ U tekstu samoga dokumenta pećina se spominje u nedeterminiranoj formi (*mağāra*), što ukazuje na to da je riječ o nekoj nepoznatoj pećini. No, s obzirom na činjenicu da muslimanima ova pećina nije predstavljala mjesto koje su smatrali svetim, ne može se samo na osnovu ove “lingvističke činjenice” odbaciti mogućnost da je riječ o Getsemanskoj pećini.⁵⁴

Kada govori o lociranju Getsemanskoga vrta, Arce, vjerovatno zbog pogrešnog čitanja dokumenta, pravi grešku. On kaže da se “granice vrta protežu do pećine... Vlasnici ove pećine su Musleh i njegov nećak/braćić Dayfullah...” Nadalje kaže da je “Pećina – koja je pripadala Muslihu i Dayfulahu – bila isključena iz ugovora”.⁵⁵ Pećina koja se spominje u tekstu ugovora nije bila isključena iz samoga ugovora. U tekstu se, u stvari, naglašava da vrt uključuje i jednu pećinu (*al-muštamala ‘alā mağāra*).⁵⁶ Usto, iz samoga dokumenta nemoguće je zaključiti da su

⁵² Albert Storme, *Gethsemane (The Holy places of Palestine)*, Jerusalem, Franciscan Print. Press, 1970, 35.

⁵³ Ibid., 38.

⁵⁴ O lociranju Getsemanske pećine vidi: Jack Finegan, *The Archeology of the New Testament: The Life of Jesus and the Beginning of the Early Church*, Princenton, New Jersey, Princenton University Press, 1992, 169-181.

⁵⁵ Arce, op. cit., 11.

⁵⁶ Red 23. u tekstu dokumenta (hudždžeta), Archivium Custodiae Terrae Sanctae, Jerusalem, Scaf X, N. 9.

upravo Muslih i Dayfullah bili vlasnici pećine. Uostalom, da su oni vlasnici pećine, a da je pri tome pećina isključena iz kupoprodajnoga ugovora, kako bi se pojavljivali u ugovoru kao prodavatelji koji su dobili 30 groša? Vjerovatnije je da su i pećina i kamene gomile ciljano navedene kao dio predmeta kupoprodaje, da se ne bi moglo eventualno tumačiti suprotno. Naime, podrazumijeva se da je predmetom vakufa, pa i raspolaganja vakufom u smislu *al-ḥikra*, nešto što donosi korist (zasadi, kuće i sl.), a pošto pećina i kamene gomile ne spadaju u nešto što donosi korist u tome smislu, onda je naglašeno da i oni pripadaju kupljenoj parceli.

Prodavatelji i predmet prodaje

Poznato je da propisi o vakufu ne dozvoljavaju zamjenu ili prodaju vakufske imovine, osim u slučaju nužne ili adekvatnije zamjene. I u takvome slučaju prodaju ili zamjenu vrši mutevelija (*al-mutawallī*) ili nazir (*al-nāzīr*) vakufa. U ovom dokumentu ne navodi se da će vakufska imovina biti zamijenjena, a usto prodavatelji su pojedinačna lica, a ne nazir ili mutevelija vakufa. Postavlja se pitanje kako se pred šerijatskim sudom u Jerusalemu moglo prodati nešto što pripada vakufu, odnosno o kakvoj vrsti kupoprodaje je riječ? Za odgovor na ovo pitanje važno je obratiti pažnju na jednu odredbu iz dokumenta, koja kaže da se prodaju svi “zasadi smokve i masline i drugoga, zasađeni u vrtu/voćnjaku (*al-ḥākūra*), za koji ostaje važiti odluka da pripada vakufu medrese al-Ṣalāḥiyya” (*min gamī‘ ḡarās al-tīn wa al-zaytūn wa ḡayrih al-qā’im ’uṣūluh bi al-ḥākūra al-ḡārī qarāruhā fī waqf al-madrasa al-Ṣalāḥiyya*).⁵⁷ To otvara novo pitanje: kako su voćnjaci što se nalaze na zemlji koja pripada vakufu prodati kao privatna imovina, a da je pri tome sama zemlja, odnosno vrt (*al-ḥākūra*) ostala u vlasništvu vakufa medrese al-Ṣalāḥiyye? Izvjesno je da se radilo o postupanju sa vakufskom zemljom u duhu *al-ḥikr-a*.⁵⁸ U skladu sa propisima o *al-ḥikr-u*,

⁵⁷ Red 23. u tekstu dokumenta (hudždžeta), Archivium Custodiae Terrae Sanctae, Jerusalem, Scaf X, N. 9. Arce ne poklanja posebnu pažnju ovoj odredbi, a njegov prijevod ove odredbe unekoliko je proizvoljan: „Y como dicho huerto pertenecia desde antiguo a la Salāḥiyya o iglesia de Santa Ana, asi quedará para siempre.“ (*I budući da je ovaj vrt od davnina pripadao Salahiji ili crkvi svete Ane tako će ostati zauvijek.*) (Arce, op.cit., 9.)

⁵⁸ Ovaj vid raspolaganja vakufskom imovinom pokazao se kao poguban za samu vakufsku imovinu. Iznajmljivanje vakufske imovine na dugi period za gradnju ili sađenje voća i sl. pretvaralo se na kraju u prisvajanje te zemlje. Koliko je izdavanja pod dugotrajni zakup bilo blizu faktičkoj prodaji imovine najbolje govori činje-

zemlja koja pripada vakufu može se iznajmiti na dugi period za gradnju i sjetvu usjeva i sađenje voća. Pri tome se dogovori plaćanje većeg iznosa na samome početku, a manji iznosi zakupa se plaćaju godišnje. Pored ovoga, utvrdi se i period na koji se zemlja izdaje. Po nekim mišljenjima, ne mora se utvrđivati period, odnosno, korištenje vakufske zemlje za gradnju i sađenje može biti neograničeno.⁵⁹

Ovakav način raspolaganja vakufskom imovinom pokazao se u konačnici štetnim za vakuf i često je značio otuđenje vakufske imovine. U slučaju kupovine Getsemanskog vrta nedostaje spominjanje perioda na koji se vakufska imovina daje na korištenje u duhu *al-ḥikr-a*, što, uzme li i najpermissivnije pravnike, i može biti prihvatljivo. Međutim, nužno je navesti visinu godišnjeg zakupa, što u ovom slučaju nije učinjeno. Moguće je da je to pitanje bilo regulirano nekim drugim dokumentom ili je u ovom slučaju riječ o nekoj vrsti "pravne doskočice", koja prodaju vakufske imovine prividno ne čini definitivnom, jer sami vrt *de jure* ostaje u vlasništvu vakufa medrese al-Šalāhiyye, dok su voćnjaci koji su u njemu zasađeni prodati drugim licima, koja su ih opet zavještala u druge svrhe. U sidžilima Šerijatskog suda u Jerusalemu zabilježeni su slučajevi postupanja sa imovinom medrese al-Šalāhiyye u vidu *al-ḥikr-a*. Zemljište koje pripada vakufu ove medrese je iznajmljivano za sađenje voća ili gradnju, a istovremeno je korisnik takvoga prava mogao prodati svoj zakup, odnosno „koristi“ (*manāfi*), drugoj osobi.⁶⁰

Nismo uspjeli naći da je, osim predmetnog dokumenta, u drugim izvorima ili literaturi na arapskom jeziku poklonjena pažnja kupovini Getsemanskog vrta od strane braće Brankovića, ili čak da se spominje,

nica da je dio Getsemanske zemlje (*'arādī al-Ġismāniyya*) iz vakufa mederese al-Šalāhiyye iznajmljen jevrejskoj zajednici kao groblje. Vidi: Ibrāhīm Rubāya'a, „Ṭā'ifa al-Yahūd fī madīna al-Quds min bidāyāt al-ḥukm al-'Uṭmānī ḥattā qiyām al-ḥaraka al-šahyūniyya“, *al-Mağalla al-'Urduniyya li al-tārīḥ wa al-'ātār*, Vol. 2., No. 2., 2008, 112. Godine 967. h. u šerijatskom sudu u Jerusalemu sačinjen je ugovor o cijeni za iznajmljivanje Getsemanskog zemljišta (*'arādī al-Ġismāniyya*) za „sahranjivanje Jevreja koji žive u Jerusalemu“ i pri tome je određeno da visina zakupa iznosi stotinu kiparskih zlatnih dinara za „svaku arapsku lunarnu godinu“ (*li kull sana hilāliyya 'arabiyya*). (*Siğill*, br. 39, 319-320; al-'Asālī, op. cit., T. 1., 294-295.).

⁵⁹ O *al-ḥikr-u* vidi u: Muḥammad Šafīq Bāšā, *al-Ḥikr wa taqdīruh*, al-Qāhira, Maṭba'a Miṣr, 1344. h.

⁶⁰ Tako u vezi sa vakufom medrese al-Šalāhiyye možemo naći da je izvjesni Halīl Ibn Ishāq kupio vrt od Šamsuddīna Muḥammada, sina šejha Ġalāluddīna, u kojem je zasađeno grožđe i smokve. *Siğill Maḥkama al-Quds al-šar'iyya* br. 1, (3), 936/1530, str 43.)

niti da je to izazvalo protivljenje vlasti ili jerusalemskih uglednika. Razlog može biti to da je prodaja zasada i ostaloga u vidu *al-ḥikr*-a smatrana posve uobičajenom, a sami muslimani nisu ovo mjesto smatrali svojim svetim mjestom. Nadalje, kupci su bili podanici Osmanlijskoga carstva, te im je kao takvima neuporedivo lakše bilo doći u priliku da zakonski obave ovu kupoprodaju. Nije nebitna ni činjenica da su u Jerusalemu došli u pratnji predstavnika bosanskih franjevacu, a oni su predstavljali „domicilnu crkvenu instituciju“ jer je „u srcu turskog Balkana, na području između Beograda i Istanbula, franjevačka provincija Bosna Srebrna bila je jedina katolička institucija koju su Turci tolerirali.“⁶¹

Za koga se zavješta imovina koja je predmet kupoprodaje?

U dokumentu je precizirano u čiju korist se zavješta, odnosno uvakufjuje predmetna imovina. Tekst dokumenta kaže da braća Pavle, Antun i Jakov: „... ovaj svoj vakuf utemeljuju za franjevačke redovnike, koji borave u samostanu al-‘Amūd (*Dayr al-‘Amūd*) u Časnom al-Qudsu, i za kršćansku sirotinju, koja od njih traži pomoć”. Samostan al-‘Amūd jeste samostan svetog Spasitelja,⁶² u kojem se nalazi sjedište Kustodije Svete Zemlje.⁶³ Zašto u tekstu dokumenta nije kazano da se imovina uvakufjuje u korist samostana? Posve je vjerovatno da je upotrijebljen posredan način da se upravo to kaže. Jasnije će biti ako pogledamo šta u vezi s vakufom nemuslimana kaže jedan od autoriteta hanefijske pravne škole Burhān al-Dīn al-Ḥanafī al-Ṭarabulusī (u. 1516). U djelu *Kitāb al-‘is ‘āf fi’ahkām al-‘awqāf* u “Poglavlju o vakufima šticećenika muslimanske države, sabejaca, heretika i onih koji su zatražili zaštitu” kaže: “Pravilo je u ovom pogledu da ukoliko predmet vakufa i namjena vakufa i kod nas i kod njih predstavlja boguugodno djelo, onda su takav premet

⁶¹ István György Tóth, „Franjevci Bosne Srebrene kao misionari u turskoj Ugarskoj (1584-1716.)“, *Scrinia Slavonica*, (sa engleskog prev. Marina Miladinov), Vol.2, No. 1, listopad, 2002, 181.

⁶² Lujčić kaže da je riječ o samostanu Svetog groba u Jerusalemu? (Vidi:Božo Lujčić, “Franjin duh u svetoj zemlji”, *Glasnik svetog Ante*, Sarajevo, godina V, br. 19, 2011, 5.)

⁶³ Ovaj samostan smatra se glavnim franjevačkim samostanom u Svetoj zemlji. U njemu se nalazi sjedište Kustodije Svete Zemlje. Bio je do 1558-9. godine u rukama gruzijske crkve, kao Manastir svetoga Jovana. Kako su u tome manastiru bile samo tri monahinje, sultan Sulejman Veličanstveni donio je odluku da se ovaj manastir ima dati na upotrebu franjevačkom redu. Gruzijaska zajednica zauzvrat je dobila od franjevaca 1.200 venecijanskih cekina. Vidi: Denys Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem*, Vol. 3., Cambridge, Cambridge University Press, 2007, 209.

vakufa i namjena pravovaljani, a ukoliko se radi o nečemu što samo kod nas ili samo kod njih predstavlja bogougodno djelo, onda ni predmet ni namjena vakufa nisu pravovaljani. Ako bi neki zimmija, bilo da je riječ o jevreju, kršćaninu ili vatropokloniku kazao: ‘Želim ovo uvakufiti u ime uzvišenoga Boga zauvijek a za moje potomke i potomke mojih potomaka i za svo moje potomstvo zauvijek, doklegod se budu rađali, a poslije njih siromasima’ - takav vakuf će biti pravovaljan. Koristi od vakufa pripadat će njegovoj djeci i potomcima, a poslije njih siromasima za koje se odredi, pa makar bude određeno da pripada i siromasima muslimanima... a ako bi (neko iz navedenih kategorija) uvakufio svoju kuću za sinagogu ili crkvu ili vatropoklonički hram, ili zemlju uvakufio za navedeno, ili za potrebe svećenika ili monaha, i posvjedočio da je izdvojio taj dio iz svoje imovine za naznačenu svrhu, takvo nešto ne bi bilo dozvoljeno i ne bi bilo pravovaljano i sa tom imovinom bi se postupalo kao i sa ostalom imovinom, koja bi se nasljeđivala nakon njegove smrti. Isti je slučaj i ako bi svoju kuću uvakufio kao džamiju ili da se od njene prodaje neko pošalje na hadž, takav bi vakuf bio ništavan, jer ta djela ne smatraju se kod štićenika (*zimmi*) bogougodnim djelima ... Ako bi uvakufio zemlju za monahe u određenom samostanu, ili za one koji stalno borave u određenom samostanu, takav bi vakuf bio ništavan, za razliku od slučaja ako bi uvakufio za siromaha u određenom samostanu. Takav je postupak dozvoljen, jer time želi dati milostinju...⁶⁴ Sada je jasnije zašto se u dokumentu navode kao korisnici i redovnici i “kršćanska sirotinja koja od njih traži pomoć”. Cilj je bio da se osigura osnov za pravovaljanost uvakufljenja (zavještanja), jer se izravno uvakufljenje, odnosno zavještanje za samostan ne bi se smatralo ispravnim.

Cijena

Braća Brankovići su, kako se u dokumentu navodi, platili devedeset groša (pijastera). Arce pak kaže da je cijena od 90 pijastera, koja se navodi u kupoprodajnom ugovoru, lažna i neznatna, te da je cijena koja je uistinu plaćena, kao što izvorno stoji u računovodstvenim knjigama Kustodije, bila sljedeća: „Troškovi gospode Pavla i Jakova iz Bosne pri kupnji Getsemanskog vrta u korist Svete zemlje:

Šejhu Ahmedu, vlasniku vrta, p. 79; Šejhu Salehu p. 12 m. 15; A. Ibn-u Ahmedu al-Asiliju p. 26; Sudu za ovjeru p. 23; Za razne manje troškove p. 10 m. 15; Upraviteljima za kupnju p. 40; Vrtararu za plaćanje

⁶⁴ Burhān al-Dīn al-Ḥanafī al-Ṭarabulusī, *Kitāb al-'is'āf fi' aḥkām al-'awqāf*, Miṣr al-Maḥmiyya, Maṭba'a hindiyya, 1906, 141-142.

drugih troškova p. 10; Za ponovnu ovjeru, koja nije bila dobra p.10. Ukupno pijastera 220 m. 30.”⁶⁵

Arce na ovom mjestu pravi previd ne samo zbog činjenice da zbir navedenih stavki ne iznosi 220 pijastera (groša) i 30 mayadina (“para”), već 210 pijastera i 30 mayadina. U samom kupoprodajnom ugovoru navodi se devet prodavatelja, a u navedenom računovodstvenom popisu navode se samo trojica prodavatelja. Pretpostavimo da su samo ova trojica preuzeli novac za sve ostale, iznos koji su, po ovome popisu dobili, jeste 117 pijastera i 15 m., što je, u svakom slučaju, mnogo bliže iznosu od 90 pijastera (groša) koji je naveden u dokumentu, nego li ukupnom iznosu koji Arce navodi. Postoji jedna kontradiktornost i u samome dokumentu, kada su posrijedi novčani iznosi. Naime, kao što je rečeno, ukupan iznos jeste devedeset groša (pijastera), a zbir pojedinačnih iznosa koji se navode poslije jeste osamdeset i pet groša.

Ukupan iznos koji je plaćen u grošima (posve sigurno je riječ o *ğuruş 'asadī*)⁶⁶ najbolje je posmatrati u okviru cijena iz toga perioda, pošto se ne može govoriti o uravnoteženim odnosima valuta ili valutnih vrijednosti u svim područjima tadašnjeg Osmanlijskog carstva. Tako je, primjerice, sredinom sedamnaestog stoljeća taksa za hodočasnika koji je u Jerusalem dolazio iz *Bilad-i Rum* bila sedam groša (*guruş esedi*).⁶⁷ Za ocjenjivanje visine cijene može poslužiti i podatak da je 1683. godine odnos između *ğuruş 'asadī* i venecijanskog dukata bio 1:2,50.⁶⁸

Kupci, braća Branković (Brajkovići)

Za braću Pavla, Jakova i Antuna iz Sarajeva, kao kupce Getseman-skog vrta, uglavnom se navodi da su se prezivali Branković. Iz nekih je izvora, kao što ćemo vidjeti u nastavku, vidljivo je da su se ustvari izdavali za Brankoviće a da je njihovo izvorno prezime bilo Brajković.

⁶⁵ Arce, op. cit., 16.

⁶⁶ Dosl. “lavovski groš” ili “lavovski pijaster” srebreni evropski novac (holandski talir) koji je dobio ime po tome što je na njemu bio lik lava, korišten u Osmanlijskom carstvu u vrijeme monetarne nestabilnosti u 17. stoljeću. (Vidi: Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, 22, 99-11, 144, 172-186.) I u slučaju da se radilo o španjolskom *riyāl ğuruş*-u, koji je također bio u opticaju, razlika ne bi bila velika, uzmemo li u obzir da je 1683. godine jedan *ğuruş 'asadī* iznosio 120 akči, dok je *riyāl ğuruş* iznosio 130 akči. (Vidi: Pamuk, op.cit., 144. Peri navodi da je sredinom sedamnaestog stoljeća u osmanlijskom carstvu jedan *ğuruş 'asadī* iznosio 18 para, a *riyāl ğuruş* 20 para. - Oded Peri, op. cit., 164.)

⁶⁷ Peri, op. cit., 169.

⁶⁸ Vidi: Pamuk, op. cit., 144.

Oni su, predstavljajući se kao Brankovići, nastojali pokazati da pripadaju staroj plemićkoj lozi Brankovića, pri čemu su od Beča htjeli dobiti plemićku titulu porodice Brankovića i sve povlastice koje su se vezivale za takvu titulu.⁶⁹ Kupovina Getsemanskog vrta, pri kojoj su se predstavili kao Brankovići, i potvrda koju su od generala franjevačkog reda u to ime dobili, omogućile su im da dokumentiraju i autentiziraju prezime Branković, odnosno da dobiju uvjerljiv dokument u tome smislu.⁷⁰ Predstavljajući se kao Brankovići, sticajem historijskih okolnosti, naći će se poslije na Balkanu i u Austriji uložiti koju vjerovatno nisu mogli ni očekivati.

U samome dokumentu stoji da je 1092/1681. godine pred šerijatskim sudom u al-Qudsu (Jerusalemu) kupovinu (formalno) obavio hadži ‘Alī, sin umrloga šejha Yūsufa al-Ḥazraġija, kao šerijatski opunomoćenik u ime Pavla i brata njegovog Jakova i njihova brata Antuna, čiji je zastupnik Pavle, sinova Agustinovih, “koji su kršćani iz grada Bušna-Sarāyā [Sarajevo]”.⁷¹

“Božija je providnost – kaže Arce - odredila da godina kupnje bude 1681. Uistinu, 19. ožujka 1681. stigla su u Jeruzalem dva hodočasnika, čija imena su ostala zapisana u registru *Navis Peregrinorum*, na stranici 58, koji se čuva u Arhivu naše Kustodije. Detaljni opis možete pročitati u mojoj knjizi *Dokumenti i štiva za povijest Svete Zemlje (Documentos y Textos para la historia de tierra Santa)*, I. (Jerusalem 1970.) Iz zahvalnosti prema njima, smatramo da je naša dužnost objaviti njihova imena:

Generosus dominus Paulus Augustini Brancovich Saraiba a Bosna Argentina.

Generosus dominus Iacobus Augustini Brancovich Saraiba a Bosna Argentina.

Ova dva hodočasnika su bila katoličke vjere, imućna i plemićkog roda. Dolazili su iz regije koja je najprije pripadala Europskoj Turskoj, kasnije Austrijskom Imperiju, a od 1919. postala je dio današnje Jugo-

⁶⁹ Božo Lujčić, “Franjin duh u svetoj zemlji”, *Glasnik svetog Ante*, Sarajevo, godina V, br. 19, 2011, 5.

⁷⁰ P. Eusebius Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, V. 23, Zagrabiae, Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium, 1892, 517.

⁷¹ Red 3. u tekstu dokumenta (hudždeta), *Archivium Custodiae Terrae Sanctae*, Jerusalem, Scaf X, N. 9.

slavije. Bili su rodom iz Sarajeva. U registru *Navis Peregrinorum* piše na latinskom da potječu iz *Saraiba*, dok su u starim kartama i dokumentima tu regiju nazivali Bosna-Saraj. Zajedno s njima, došla su još tri hodočasnika iste narodnosti: mladi Nicolaus Milescich, drugi se zvao Antonius Ivanovich, bili su sluge prvih, i franjevac Marcus Bobretich, propovjednik, ispovjednik i vikar samostana Duha Svetoga u Fojnici.”⁷²

O spomenutoj braći iz Sarajeva govori i Ivan Dujmušić,⁷³ koji je u *Napretkovom kalendaru za 1931. godinu* objavio članak pod naslovom “Hadžije katolici u Palestini iz Bosne i Hercegovine”.⁷⁴ Dujmušić kaže da je, listajući prvi broj “*Diarium Terrae Sanctae*”, od 1. maja 1908. naišao i na *Navis Peregrinorum*,⁷⁵ u kome su bila objavljena imena hodočasnika do 1636. godine, “ali dobrotom tadašnjeg savjetnika u upravi Kustodije Svete Zemlje, Slovenca vlč. O Benigna Snoja, mogao sam saznati za imena svih sve do mene, tada posljednjeg hadžije iz Bosne...”⁷⁶ U popisu imena hodočasnika, koji je nastao na osnovu prijepisa iz “*Navis Peregrinorum*,” ovaj autor navodi sljedeća imena:

“Dne 4. veljače 1681.: Generosus Dnus Paulus Augustini Brankovich Seralla a Bosna Argentina. – Dnus honestus Juvenis Antonius Ivanovich a Saraila Bosna Arg. – Progoyic Braianovic a Saraila Bosna Arg.–Honestus Juvenis Nicolaus Milesich (Milešić) a Bosna Arg.– R. P. Fr. Marcus Bobresich a Jaica, vicarious conventus St. Spiritus Foinica Prov. Bosna Arg.”⁷⁷

Ova dva prijepisa iz *Navis Peregrinorum*-a razlikuju se, kako u pogledu samoga datuma, tako i pogledu popisa osoba. Naime, Dujmušić ne navodi Pavlova brata Jakova, dakle navodi samo Pavla Brankovića, a ne navodi ni ime Nicolaus Milescich.⁷⁸

⁷² Arce, op. cit., 8. (Prijevod preuzet iz: *Otkrivanje i blagoslov spomen-ploče Pavlu, Antunu i Jakovu 1681-2014.*, priredio fra Tomislav Glavnik, Franciscan Printing Press, Jerusalem, 2014, 23-24.)

⁷³ Autor navodi da je želio doći do odgovora koliko je hodočasnika bilo “iz naših zemalja, koliko iz Bosne i Hercegovine?” A sam kaže da ga je pitanje zaokupljalo kada je “prije sedamnaest godina (dakle 1914, op. M.M.) više mjeseci boravio u Palestini” (Dujmušić, op. cit., 86.)

⁷⁴ Dr. Ivan Dujmušić, “Hadžije katolici u Palestini iz Bosne i Hercegovine”, *Napredak, Kalendar za 1931. godinu*, 86-90.

⁷⁵ Registar hodočasnika koji se vodi u Franjevačkoj kustodiju u Jerusalemu.

⁷⁶ Dujmušić, op. cit., 87.

⁷⁷ Dujmušić, isto., 89.

⁷⁸ Sam autor navodi da je čitanje imena bilo otežano: “Pripominjem, da imena, kako se po sebi razumije, nijesu pisana jednom rukom, pa, čini se, nijesu pisali svojih imena ni sami hodočasnici, nego ih kazivali onomu, koji je o tome vodio

U poznatoj obradi *Navis Peregrinorum*-a, koju je uradio Bertrand Zimolong, navodi se da su kao hodočasnici u Jerusalem na dan 19. marta došli:

“Gener. D. Paulus Augustini Brancouich Sarailia a Bosna Argentina,
D. Honestus Iuuenis Antonius Iuanouich Sarailia Tragočić Braianou-
ich a Bosna Argentina,

Honestus Iuenis Nicolaus Milesicich a Borouiča de Bosna Argentina,
R. P. Fr. Marcus Bobretich a Iaica Vic. conu. S. Spiritus Foinicae
Prou. Bosnae Argentinae de Obs. Praed. et confess.”⁷⁹

I na ovom mjestu navodi se da je spomenutog datuma došao samo Pavle Branković.

Adalbert Rebić, kada govori o hodočašću u Svetu zemlju, praveći vjerovatno pogrešku prilikom navođenja datuma, kaže: “Među tim hodočasnicima bilo je mnogo vrlo uglednih ljudi i onih koji su za sveta mjesta učinili neku posebnu uslugu, npr. darovnicu. Tako su 12. svibnja 1681. braća Branković (Antonio i Jakov, sinovi Augustina Brankovića) kupili od muslimana Getsemanski vrt i povjerali ga ocima franjevcima na čuvanje”.⁸⁰ Rebić pravi pogrešku i prilikom navođenja imena braće koja su (neposredno) obavila kupnju, naime navodi da su to “Antonio i Jakov,” pri čemu se razlikuje od Arcea, koji kaže da je riječ o Pavlu i Jakovu – što se podudara i sa arapskim izvornikom. Bez obzira na određena razilaženja u čitanju registra hodočasnika iz Kustodije Svete zemlje, jasno je da su se braća Pavle, Jakov i Antun predstavljali kao Brankovići 1681. godine.

Postoji tumačenje da su Brajkovići/Brankovići došli u Jerusalem pokloniti se Svetom grobu, te ih je kustod Kustodije Svete zemlje fra Sormanus proglasio vitezovima Svetoga groba, a oni su onda iz zahvalnosti kupili Getsemanski vrt.⁸¹ U registru vitezova Svetoga groba zabilježeno je da su 4. aprila 1681. godine vitezovima Svetoga groba proglašeni *Generosus Dns Paulus Augustini Brancouich Saraibia ex*

brigu; s toga su gdje gdje kratkoće i nejasnoće kod prezimena, imena, gradova...” (Dujmušić, 87) Ovo o čemu autor govori vidljivo je, primjerice, iz različitih načina bilježenja imena Sarajeva.

⁷⁹ *Navis peregrinorum : Ein Pilgerverzeichnis aus Jerusalem von 1561 bis 1695*, ed. P. Dr. Dr. Bertrand Zimolong O. F. M., Köln, Verlag J.P. Bachem G. M. B. H., 1938, 100.

⁸⁰ Adalbert Rebić, “Hodočašća u Svetu Zemlju u posljednjih 100 godina”, u: BS LIV/1984, 556.

⁸¹ Vjekoslav Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića*, Zagreb, Matica hrvatska, Zagreb, 1914, 73.

Bosna Arg.na i *Generosus Dns Iacobus Augustini Brancouich Saraibia ex Bosna Argentina*, a da je dana 10. maja iste godine, preko zastupstva starijega brata Pavla, titulu dobio i *Nobilis Dominus Antonius Augustini Brancouich Saraibia ex Bosna Argentina*.⁸² Titulu vitezova Svetoga groba, Pavle i Jakov, dvojica braće koja su i bila prisutna prilikom kupnje, dobili su, dakle, prije nego su kupili vrt i zavještali ga, a Antun, koji nije došao sa njima u Jerusalem, ovu titulu je, po zastupstvu brata Pavla, dobio nakon kupovine.

Fra Mihajlo Radnić (Fra Mihaylo Radnich Bačanin)⁸³ naziva braću Pavla, Jakova Antuna i Brajkovićima. Za vrijeme dok je bio kustos Provincije Bosne Srebrene, Radnić je objavio 1683. u Rimu knjigu *Pogargegne izpraznosti od svijeta*.⁸⁴ U ovoj knjizi, na čijoj je naslovnoj stranici naznačeno da je “Sloveno i izuageno u Iezik Slouinsky Bosansky”, Radnić trojici spomenute braće na početku ispisuje posvetu: “Preuzvišenoj i prisvitloj mojoj gospodi Pavlu, Antunu i Jakovu Brajkovićem, Augustinovićem, braći rođenoj, Sarajlijami, plemićem bosanskijem i vitezovom slavnog groba Isuskstova od Jerozolima D.D.” (PRIVZVISCE NOY, I PRISVITLOY MOIOY GOSPODI PAVLV, ANTVNV, IAKOVV, BRAYKOVICHEM, AGVSTYNOVICHEM, BRATHI ROGENOY, SARAYLIAMI, PLEMICHEM BOSANSKYEM

⁸² *Registrum equitum SSmi Sepulchri D.N.J.C. (1561-1848) : manoscritti dell' Archivio storico della Custodia di Terra Santa a Gerusalemme*, ed. Michele Picirillo, Studium Biblicum Franciscanum, Collectio Maior, 46., Jerusalem; Milano, Custodia di Terra Santa, 2006, 135 [34 r] i 137 [34 v]. (Faksimile iz ovog fototipskog izdanja dobio sam zahvaljujući usrdnosti dr. Fanike Krajnc-Vrečko, voditeljice Teološke knjižnice u Mariboru i prof. dr. Nedžada Grabusa, muftije Ljubljanskog.)

⁸³ O fra Mihajlu Radniću vidi u: Spasoje Vasiljev, „Književnost bačkih Bunjevaca u 17. i 18. veku“, *Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu*, 1940, 1-14; Ante Sekulić, „Bački Hrvati: Narodni život i običaji“, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knjiga 52., Zagreb, JAZU, 1991, 37-38.; Juraj Božitković, *Kritički ispit popisa bosanskih vikara i provincijala (1339-1735)*, Beograd 1935, 100-105. Često se njegovo ime piše kao Mihovil, tako da se čak i u *Hrvatskom franjevačkom biografskom leksikonu*, sa istim osnovnim podacima, navode dvije odrednice jedna za drugom, kao da se radi o dvije različite osobe: RADNIĆ (BAČANIN, UZUM), Mihovil, provincijal (Kaloča, 1636 - Budim, 26.IX.1707) i RADNIĆ, Mihajlo, provincijal, pisac (Kaloča, 1636. - Budim, 26.IX.1707). Vidi: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, ur. Franjo Emanuel Hoško, Pejo Čošković, Vicko Kapitanović, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine, 2010, 591-592.

⁸⁴ Fra Mihaylo Radnich Bačanin, *Pogargegne izpraznosti od svijeta*: u trii diela razdiegleno — De contemptu vanitatum mundi: libri tres, illirico idiomate. Romae : Ex Typographia Christophori Dragondelli, 1683].

I VITEZOVOM SLAVNOGA GROBA ISSVKARSTOVA OD IER-VZOLIMA. D.D.)⁸⁵

U daljem tekstu posvete, između ostaloga, stoji: “ [...] Tako i ja stavivši prid oči moje ljubav veliku, koju nosim, moja draga prisvitla gospodo, Pavle, Antune i Jakove, vašoj kući, dobrotami i dostojanstvami toliko uzvišenim, prikazujem ove moje trudove od mnogije godišta [...] najposlije, fala budi prisvišnjem gospodinu Bogu, dovrši u ovom svetom gradu od Rima moju želju i trud, koju vašiem dostojanstvom darivam, neka većina sja pod vašom svitlošću koji ste vašom miloštom mnoge carkve Božje prosvitlali, redovnike podpomogli, ubogijem obilate zadužbine podielili, slavnomu grobu Issukarstovu od Jeruzolima i momu

Redu oni molitvom Isusovom priposvećeni vrtao, koji se zove od svetie evangelista Getsemani, otkupivši iz ruku tugie k svetinji pridružili i mnoga diela ondi od vječnjuspomene dostojna ostavili [...] V.G. Priponizni vazda Vaš Fra Mihajlo Radnić Kustod Provincie Bosanske.”⁸⁶ Radnić⁸⁷ je 1683. godine za ovo svoje djelo odlikovan od strane Leopolda I.⁸⁸ Istovremeno su odbačene i pritužbe na njegov račun, a zbog toga da je kriv za iseljavanje katolika iz Bosne i da nije vodio računa o Provinciji. Leopold I imenovao ga je i svojim dvorskim teologom.⁸⁹

Kada su braća Branković kupili u Jerusalemu vrt 1681. godine, te godine kustod Kustodije Svete zemlje u Jerusalemu bio je spomenuti fra Petar Marin Sormano (Petrus Marinus Sormanus / Pier Marino Sormani).⁹⁰ On je poslije, 1683. godine, postao general franjevačkoga

⁸⁵ Fra Mihajlo Radnich Bačanin, *Pogargegne izpraznosti od sviyeta*, 2.

⁸⁶ Ibid., 2-3. (Napomena, pravopis i grafija izvornika su prilagođeni.)

⁸⁷ Mihovil Radnić postao je redovnikom Bosne Srebrene prije 1611. godine. Od 1681-1684. bio je zamjenik provincijala Bosne Srebrene, odnosno kustod. „Pretrpio je ne samo od Turaka, nego i od kršćanskih vlasti, koje su oslobođenje Bosne od Turske vlasti iskoristile za vlastite interese... nije razjašnjena njegova uloga u seljenju katolika iz Bosne u Prekosavlje; protivnici su mu prigovarali da se nije suprostavio tom preseljenju“. (F. E. Hoško, „Luka Ibrišimović i crkvene prilike u Slavoniji i Podunavlju potkraj 17. stoljeća“, u: Josip Barbarić, Miljenko Holzleitner (prir.), *Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672.-1697.)*, Slap, Jastrebarsko, 2000., XXXIV-XXXV. Fusnota 89.

⁸⁸ Alexis Horányi, *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum: Pars III.*, Vienna, Imp. Loevii, 1775-1777, 110-11. (Na ovom mjestu njegovo ime je napisano kao Radnich (Michael) Colocae).

⁸⁹ Juraj Božitković, *Kritički ispit popisa bosanskih vikara i provincijala (1339-1735)*, Beograd, 1935, 104.

⁹⁰ fra Petar Marin Sormano (Petrus Marinus Sormanus / Pier Marino Sormani) bio kustod Kustodije Svete zemlje od 1678-1682.

reda, i 20. maja te iste godine u Rimu je izdao potvrdu,⁹¹ kojom svjedoči da je godine 1681., za vrijeme kada je bio jerusalemski gvardijan, vitezovima Svetoga groba imenovao braću Pavla, Antona i Jakova, Augustinoviće, Brankoviće, bosanske plemiće (“[...] Paulum, Antonium et Jacobum Augustini Brancouiki, nobiles Bosnenses [...]“) jer su kupili “Getsemanski vrt i Svetu pećinu” (*hortum Gethsemani ac sanctae specus*) od “vlasnika jerusalemskih Turaka” i poklonili samostanu male braće.⁹² Za pretpostaviti je da je ova potvrda izdata na ličnu molbu same braće Brankovića, koji su se pripremali za traženje plemićke titule od austrijskog dvora. Godinama poslije, tačnije 1684, kada im je u Beču Ritter Vitezović počeo spočitavati zasluge za kršćanstvo, na koje su se pozivali da bi dobili grofovske titule, Ivan Branković (Pavlov sin) će posegnuti za dokazom i kazati: “ta evo svjedodžbe franjevačkog generala, da su Braća Pavao, Antun i Jakov darovali vrt Getsemane franjevačkom samostanu u Jerusalemu”.⁹³

Činjenica da fra Radnić braću Brankoviće naziva Brajkovići, ne može ostati neprimjećena. Fra Radnić je sigurno kao kustos Bosne Srebrene poznao braću Brankoviće i lično poznao kao one koji su “miloštom mnoge carkve Božje prosvitlali, redovnike podpomogli, ubogijem obilate zadužbine podielili, slavnomu grobu Issukarstovu od Jeruzolima i momu Redu oni molitvom Isusovom priposvećeni vrtao, koji se zove od svetie evangelista Getsemani”. Po nekima, Radnić je na ovaj način pokazao svoje protivljenje svojatanju prezimena Branković od strane ove braće,⁹⁴ “Kako bi Bačvanin i bosanski franjevac fra Mihajlo mogao pogrješno zamijeniti prezimena Brajković i Branković”? Premda vjerovatno znade za ‘Brankoviće’ u Ugarskoj i sigurno znade, da su ova bosanska braća nazivana Brankovići, on im daje prezime Brajković, koje je u Bosni postojalo onda i još i danas postoji”.⁹⁵ Uz sve navedeno,

⁹¹ U ovoj potvrdi spominje se kao *Fr. Petrus Marinus Sormanus a Mediolano, sacrae theologiae lector iubilatus, s. inquisitionis consultor, ex-guardianus Hierosolymitanus, ac totius ordinis s. Francisci minister generalis et servus.*

⁹² P. Eusebius Fermendžin, *Acta Bosnae ...*, 517.

⁹³ Klaić, op.cit., 92. Vidi i: Radislav Lopašić, „Pavao Ritter-Vitezović“, u: *Građa za povjest književnosti Hrvatske*, knj. 1., ur. Milivoj Šrepel, Zagreb, JAZU, 1897, 43, 51.

⁹⁴ Nikola Žic, „Knezovi od Jajca“, *Napredak: Glasilo Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“ u Sarajevu*, br. 3-4., 35.

⁹⁵ Žic, op. cit., 35.

Lujić kao da nije posve siguran da li je fra Radnić odranije dobro poznao braću Pavla, Jakova i Antuna, tako govoreći o spomenutoj Radnićevoj knjizi kaže: „... a posvetio ju je upravo ovoj trojici braće koju je možda i upoznao za vrijeme svoga boravka u Rimu. [...] Iako se u raznim predajama ova braća spominju i kao

kažimo i to da fra Radnić posvetu u kojoj braću kupce Getsemanskog vrta naziva Brajkovićima⁹⁶ donosi na drugoj i trećoj stranici knjige, dok se na četvrtoj stranici nalazi odobrenje od 8. oktobra 1683. Godine, kojim fra Pertus Marinus Sormanus daje dopuštenje za objavljivanje te Radnićeve knjige. Ako su braća upravo od Sormanusa 21. maja dobila potvrdu gdje ih naziva Brankovićima, onda je nesumnjivo fra Radnić znao da Brajkovići koriste prezime Branković.

Da prezime ove braće nije bilo Branković može posvjedočiti i jedan podatak vezan za odnos Rittera Vitezovića (1652-1713) i braće Branković. Naime, Vitezović se našao pri ruci Brankovićima kada su došli 1688. u Beč. Željeli su dobiti plemićku titulu Brankovića, a Vitezović im je, kao neko ko se bavio istraživanjem rodoslova i grbova plemićkih porodica, pomogao. Međutim, odnosi između njih postali su loši nakon što Pavle, najstariji od braće Brankovića, nije pristao na to da se Vitezović oženi njegovom kćerkom Marijom. U početku su to pravdali njenom mladošću, a poslije se ispostavilo da je ne žele dati za Vitezovića, jer je on tek obični plemić. Tako godine 1694, šest godina nakon što su Brankovići dobili pravo da koriste grofovsku titulu, Ivan, Pavlov sin, piše dugačko pismo zagrebačkom biskupu Selišćeviću u kojem obrazlaže da je Vitezović “spis o njihovu rodu, koji mu bijehu dali na čitanje, nekada odobrio bez primjedbe i prihvatio za svoje djelo; a sada kad mu ne dadu Mariju, bijedi ih, da se kite krivim imenom, i da prisvajaju zasluge za kršćanstvo kojih nemaju”.⁹⁷ Ivan Branković, da bi osnažio tvrdnju kako njegova porodica doista jeste porodica Branković, kaže u tome istom pismu da su “za vladanja turskoga, da prikriju svoje porijeklo, i da ih Turci ne progone, zvali se patronimičkim prezimenima, naročito otac mu i stričevi po djedu Augustinu prezimenom Augustinović (Augustinovich paterno nomine), ali se je medju njima vazda znalo, da su po rodu Brankovići”.⁹⁸

Brankovići, čini se vjerojatnijim da je njihovo pravo prezime Brajkovići, jer ih je tadašnji provincijal Bosne Srebrene očito poznavao, a bio je u Rimu čuo i od generala za njihova plemenita djela pa im je tako i svoju knjigu posvetio.“, Lujčić, op.cit., 5.

⁹⁶ Radnićeve posveta nije utjecala na to da braću Pavla, Jakova i Antuna nazivaju Brajkovićima. Primjerice P. Pietr Antonio di Venetia, spominje ih 1715. Godine kao “Signori Paolo, Antonio, e Giacomo fratelli, figli del Sig. Agostino Brancouich del Seraglio.” (*Guida fedele alla Santa Citta' di Gierusalemme*, Venetia, MDCCXV, 72.)

⁹⁷ Klaić, op. cit., 91.

⁹⁸ Ibid., 91-92.

Brajkovići su, kada su došli u Beč, tvrdili “da su njihovi predji držali prostrane posjede u Bosni oko Sarajeva, naročito posjedovanja Brajković i Belu sa svime, što im pristoji.”⁹⁹ Šobajić navodi da su katolički, odnosno jajački Brankovići, tvrdili kako su njihovi posjedi bili sela Bijela i Brankovići kod Višegrada, a drugi put kaže da su, po predanju tih Brankovića, „njihova uža postojbina bila sela Bijela i Brankovići kod Sarajeva“.¹⁰⁰ Sva tri spomenuta posjeda: Brankovići, Brajkovići i Bijela spominju se 1784. uz ime Pavlova sina Franje (Francisco, Franz), u posveti na početku *Manuale Horographicum In quo Omnigena Horologia, tam Solaria quam...* gdje stoji: „Illustrissimo excellenti ac Doctissimo Francisco Brankovich de Jaicze. Hereditario Domino in Brankovics, Brajkovics, & Biela &c. Equiti Aurato.“¹⁰¹

Kada su se braća Brajkovići/Brankovići pojavili u Beču 1688. godine, „podjedno su pokazivali pismo koje je 2. svibnja 1683. u Rimu izdao general franjevačkog reda Petrus Marinus Sormanus a Mediolano i u kojem rečeni general potvrđuje, kako su rečena braća god. 1681. došla u Jerusolim, kad je on bio gvardijan franjevačkog samostana u tom svetom gradu. Braća su došla pokloniti se svetom grobu, na što ih je on uzvisio na čast vitezova svetog groba [...] a oni, da se oduže, kupili su od turskih posjednika vrt Getsemane, u kojem se je Spasitelj molio i krvavim znojem znojio, te su ga za sva vremena poklonili rečenom samostanu u Jerusolimu. Braća su nadalje isticala, što su i dalje radila za kršćansku vjeru, naročito kako su o svom trošku brojne kršćanske sužnjeve iz turskog ropstva oslobadjali. Za sve te svoje zasluge molili su kralja Leopolda I, da im potvrdi njihovo staro plemstvo i da im povрати njihova posjedovanja u Bosni, ako bi kad tom zemljom obladao“.¹⁰²

Kupovina Getsemanskog vrta se najvjerojatnije nije desila spontano kao bilo koja druga kupovina. Ako su tačni Klaićevi¹⁰³ navodi da su braća Brajković/Branković došli u Jerusalem da se poklone svetom

⁹⁹ Ibid., 72.

¹⁰⁰ Ibid., 133.

¹⁰¹ Vidi: Thomas Rost, *Manuale Horographicum In quo Omnigena Horologia, tam Solaria quam lunaria...*, Cassoviae, Typis Academicis per Joannem Henricum Frauenheim, 1734, 1-2.

U vezi sa rodoslovnim podacima Brajkovića/Brankovića gdje se spominje i Franjo/Franz/Francisco Brajković, odnosno Branković vidi: “Lažni Brankovići od Lauša Talocija”, prev. sa mađarskog dr. St. Pavlović, *Letopis Matice srpske*, god. 1889, 54-88. Ovaj rad objavljen je i na njemačkom jeziku: Thalloczy Ludwig, „Die Pseudo-Brankovicse“, *Ungarische Revue*, 1891, vol. 9. pp. 594-618.

¹⁰² Klaić, op.cit., 73-74.

¹⁰³ Klaić, op. cit. 72-73.

grobu, za šta ih je Sormanus, tadašnji kustod Provincije Svete Zemlje imenovao vitezovima Svetog groba, a da su oni poslije, „da se oduže,“ kupili Getsemanski vrt, to onda znači da braća prilikom polaska u Jerusalem nisu bili naumili kupiti Getsemanski vrt. Nadalje, ne postoji nikakav razlog koji bi se mogao ticati visine cijene, jer cijena od 90 groša, kolika je zapisana u dokumentu, ili 220 groša, što je cijena sa popratnim troškovima koju navodi Arce,¹⁰⁴ nije mogla biti presudnom.

Brajkovići, predstavljajući se u Beču kao Brankovići, nisu slučajno pokazivali potvrdu o kupovini Getsemanskog vrta. Imali su svakako na umu da je skrbništvo nad svetim mjestima u Jerusalemu bila je za sve kršćanske sile posebna vrsta prestiža.

Braća Brankovići vs. grof Đorđe Branković

Još se jedan Branković, negdje u isto vrijeme kada i braća Brajkovići/Brankovići, izdavao za potomka srednjovjekovne plemićke porodice Branković. Bio je to Đorđe Branković (1645-1711), iz ugledne pravoslavne jenopoljske porodice u Aradskoj oblasti, erdeljski poslanik pri Porti u Istanbulu. Godine 1673. tajno je dostavio predstavku austrijskom caru, u kojoj vrlo ambiciozno iznosi da može u odgovarajućem trenutku povesti Srbe, pa i druge kršćane, upokoriti mađarske nepoćudnike i stvoriti neku vrstu austrijske vojne krajine prema turskim teritorijama.¹⁰⁵ Njegovom bratu mitropolitu Savi ovakvo se razmišljanje učinilo primamljivim, pa je, da bi osnažio Đorđevu poziciju u pregovorima sa austrijskom stranom, odlučio iskoristiti sličnost prezimena sa srednjovjekovnom despotskom porodicom i tako predstaviti da Đorđe treba biti na čelu hrišćanske države koja treba nastati. I porodična tradicija, da jenopoljski Brankovići potiču iz Korjenića, mjesta za koje se pričalo da je postojbina Vuka Brankovića, trebalo je da posluži tome cilju.¹⁰⁶

Kako je Austriji u vrijeme velikog Bečkog rata bilo dobro došla bilo koja pomoć, godine 1683. Leopold I dodijelio je Đorđu Brankoviću titulu barona, a 20. septembra 1688. godine i grofovsku titulu. Ambicije i planovi Đorđa Brankovića bili su posve nerealni. Pored traženja da mu se kao nasljedniku despota Brankovića vrata mnoga imanja u južnoj Ugarskoj,¹⁰⁷ iznio je planove da bude vladarem velike ilirske države, koja treba nastati na Balkanu. Usto je učestvovao i u vlaško-ruskim

¹⁰⁴ Arce, op. cit., 16.

¹⁰⁵ Jovan Radonić, *Grof Đorđe Branković i njegovo vreme*, Beograd, Srpska kraljevska akademija, 1911, 180-185.

¹⁰⁶ Ibid., 186-187.

¹⁰⁷ Ibid., 334.

pregovorima. Nakon što je ta njegova ambicioznost počela djelovati remetilački za austrijske planove na Balkanu, Leopold I godine 1689. pozvao ga je u Beč i dao ga pritvoriti u kućni pritvor u kome je ostao do smrti.

Bosanski Brankovići nisu bili ambiciozni kao Đorđe Branković. Ipak, kako ocjenjuje Jablanović, oni su osjetili da je pogodan trenutak da iskoriste svoj ugled i da zatraže pravo na plemićku titulu. Bilo je to vrijeme kada je nakon poraza Turaka pod Bečom, pada Budima, poraza Turaka na Mohaču, u Baranji, Bačkoj i Slavoniji i drugdje izgledalo da će Turci ubrzo biti pobijeđeni i na Balkanu.¹⁰⁸ ”Šta je prirodnije nego da su u to doba novog svitanja i u predzorje nove zore oslobođenja od turskog jarma oholo i ponosno digle glave plemenitije i bogatije neke bosanske porodice, njima na čelu prva porodica bosanskih Brankovića, već od 1681. vitezova sv. groba Isusova u Jeruzalemu. Oni su u svojoj postojbini požrtvovano potpomagali opće i lokalne kršćanske interese, koji su se u ono vrijeme zajedničkog vojevanja protiv zajedničkog neprijatelja na jugu i istoku Evrope uglavnom poklapali sa napredovanjem vojska kršćanskih, upravljenih iz ćesareva Beča.”¹⁰⁹

Brajkovići/Brankovići su, po dolasku u Beč 1688. godine, priloživši dokumente, zatražili plemićku titulu. Dvorska kancelarija odgovorila im je 11. decembra 1688. godine da mogu slobodno koristiti titulu jajačkih grofova, a za prava na imanja koja su tražili odgovoreno im je da će odluka biti donesena nakon provjere. Na dan 28. juna 1689. donijeta je odluka da im se dobra koja su zahtijevali, rudnici i njive oko Sarajeva i Kreševa u prostoru od četiri njemačke milje, daruju pod uslovom da, kada ti krajevi dođu pod vlast dinastije, dokažu svoja prava.¹¹⁰

Bosanski Brankovići su se pojavili u pravi čas za Beč. Njihovo je pojavljivanje na jednoj strain dobrodošlo Leopoldu I kao argument da je nepouzdan Đorđe Branković lažni pretendent na plemićku titulu, a istovremeno je car iskoristio bosanske Brankoviće, prije svih Pavla Brankovića, kao nekoga ko će sa despotskim prezimenom pokušati nadomjestiti nepouzdanog Đorđa Brankovića na Balkanu.¹¹¹ Pavle Branković poslan je generalu Pikolominiju, koji je trebao izbiti na Kosovo polje, pa

¹⁰⁸ Dr. Ivan Jablanović, “Bosanski grofovi Brankovići”, *Napredak: Glasilo Hrvatskoh kulturnog društva “Napredak” u Sarajevu*, 1931, br. 5-6., 66.

¹⁰⁹ Ibid., 66.

¹¹⁰ Jablanović, op. cit., 66; Taloci, “Lažni Brankovići”, 80.

¹¹¹ Vidi: Jovan Radonić, „Od prve opsade Beča do Velike Seobe“, u: *Vojvodina od najstarijih vremena do Velike Seobe*, ur. Dušan J. Popović, Novi Sad, Istorijsko društvo u Novom Sadu, 1939, 518-519.

na more, i tako Bosnu odvojiti od ostalih turskih zemalja.¹¹² Nakon Pavlovih učešća u vojnim pohodima, 2. maja 1690. godine, Pavle, Jakov, Antun i njihovi potomci bili su konačno imenovani jajačkim grofovima, za zasluge za katoličku vjeru i otkupljivanje kršćanskih zarobljenika, uz obećanje da će dobiti i službe ako Bosna dođe pod carsku vlast.¹¹³ Nakon što Bosna ipak nije bila pala pod austrijsku vlast, “oni ostadoše na cjedilu. Ne preostade im drugo, već seliti preko Save i tražiti tako kruha.”¹¹⁴

Da li je Leopold I doista računao na bosanske Brankoviće u smislu da su oni mogli u određenom trenu biti prihvaćeni i od strane Srba umjesto Đorđa Brankovića kao nasljednici despota Brankovića? Po Talociju, Beč je upravo smjerao to: „da bi sa drugog Brankovića skinuli obrazinu i da bi Srbe obavestili toga radi sa toplom preporukom pošalju najstarijeg brata Pavla u kladovski tabor Ludovika Badenskog“.¹¹⁵ Grof Đorđe Branković uhapšen je upravo u kladovskom taboru princa Badenskog 29. oktobra 1689. godine, odakle je sproveden u pritvor u Beču.¹¹⁶ U tome smislu, veoma je indikativna i jedna diploma od 23. avgusta 1690. godine, koju je Leopold I dodijelio za mnoge zasluge porodici Branković, Pavlu i njegovoj braći Jakovu i Antunu i njihovim sinovima Ivanu, Augustu i Franji, uz jemstvo da će nakon osvajanja Bosne dobiti svoje položaje i posjede. Odmah zatim u diplomi se navodi da srpski patrijarh ima slobodnu vlast raspolagati svima istočnim crkvama grčkog obreda, episkope posvećivati, sveštenike po manastirima raspoređivati, gdje bude nužno crkve sopstvenom vlašću zidati, sveštenike namještati: jednom rječju, da provodi crkvenu vlast po svoj Grčkoj, Rasiji, Bugarskoj, Dalmaciji, Bosni, Jenopolju i Hercegovini, kao i u Ugarskoj i Hrvatskoj, tamo gdje ih ima.¹¹⁷

Sadržaj ove diplome pomalo je čudan, jer se sastoji od zahvalnice i jemstva porodici bosanskih Brankovića, i garancije srpskom patrijarhu, koja se tiče njegovih nadležnosti. Ovdje je izdvojena ona garancija o jurisdikciji srpskog patrijarha u Mađarskoj i Hrvatskoj. Jedno od mogućih tumačenja za ovakav sadržaj navedene diplome moglo bi biti to da se bosanske Brankoviće pokušavalo prikazati zaštitnicima ili pokrovitelji-

¹¹² Taloci, 81-82; Radonić, *Grof Đorđe Branković i njegovo vreme*, 372-373.

¹¹³ Taloci, 81.; Jablanović, 68.

¹¹⁴ Jablanović, 68.

¹¹⁵ Taloci, 80-81.

¹¹⁶ Radonić, op. cit., 395-396.

¹¹⁷ “Regesten zur Geschichte der Serben”, u: Karl Freiherrn v. Czoernig, *Ethnographie der Oesterreichischen monarchie*, 3. Band, Wien, 1875, 93-94.

ma srpskih interesa, odnosno da su oni ti koji su posredovali u proširivanju crkvene vlasti srpskoga patrijarha u Ugarskoj i Hrvatskoj, sve to na račun potpunog potiskivanja sada već simboličnoga prisustva grofa Đorđa Brankovića. A upravo je na podsticaj interniranog grofa Đorđa Brankovića uslijedila intervencija episkopa Isaije, te je tekst privilegije proširen ovom važnom rečenicom kojom se vlast srpskog patrijarha proširuje i na pravoslavne u Ugarskoj i Hrvatskoj.¹¹⁸ Da pojasnimo, nakon što je srpski Branković, Đorđe, stavljen u neku vrstu - ispostavit će se – doživotnog kućnog pritvora u Beču godine 1689, od tada je najznačajniju ulogu u odnosima Srba i austrijskog cara Leopolda I preuzeo episkop Isaija. U pripremama za čuvenu seobu Srba pod Arsenijem III, 18. juna 1690. u Beogradu je sazvan zbor na kome su uobličeni zahtjevi Srba, koji su poslije pretočeni u tekst prve i najvažnije privilegije koju je Leopold I dao Srbima 21. avgusta 1690. i koja je činila osnov njihove vjerske autonomije u Habsburškoj monarhiji. Nakon što u prvobitnom tekstu nije bilo spomenuto da srpskom patrijarhu pripada jurisdikcija nad pravoslavnim stanovništvom¹¹⁹ u Ugarskoj i Hrvatskoj, Leopold I pristao je na taj zahtjev.¹²⁰ Interesantno je da je svega dva dana poslije ove privilegije date Srbima, u spomenutoj diplomi koja je data bosanskim Brankovićima navodi i dio o jurisdikciji srpskog patrijarha u Mađarskoj i Hrvatskoj.

Schwicker u studiji posvećenoj crkvenoj uniji na hrvatskoj vojnoj granici, skrećući pažnju na ovu diplomu kaže: „Car Leopold želio je iskoristi zaštitu koju će pružiti Srbima kao zalog za lojalnost Srba carskoj stvari, te im je 21. avgusta 1690. godine izdao svečano privilegiju u kojoj su odobreni i zahtjevi zatraženi 18. juna, a ove garancije su dva dana kasnije u zahvalnici srpskim plemićima Pavlu, Antonu i Jakovu

¹¹⁸ Vidi: Slavko Gavrilović, “Isaija Đaković, Arhimandrit grgeteški, episkop jenopoljski i mitropolit krušedolski”, *Zbornik Matice srpske za istoriju*, br. 74, Novi Sad, 2006, 10.)

¹¹⁹ U skladu sa svojim unijatskim opredjeljenjem Leopold I za pravoslavlje i pravoslavce dosljedno koristi “grčki obred” i “oni grčkoga obreda” ili istočni grčki obred, dok pravoslavne Srbe naziva “Rašljani crkve istočnoga grčkoga obreda” (“Graeci Ritus”, “Ritus Graeci”, “Orientalis Ecclesiae Ritus Graeci Rascianorum”, vidi npr.: Jovan Radonić i Mita Kostić, *Srpske privilegije od 1690 do 1792*, Srpska akademija nauka, Posebna izdanja, knjiga CCXXV, Beograd, 1954, 21-40.; Zlatko Kudelić, “Crkvene unije tijekom vladavine Leopolda I. i Josipa I. (1657.-1711.): ideje, planovi i dosezi”, *Povijesni prilozi*, br. 46., god. 2014, 161-222.

¹²⁰ Vidi: Radonić i Kostić, op. cit., 20.

Brankoviću ponovo naglašene.¹²¹ Interesantno je da Schwicker naziva braću Brankoviće srpskim plemićima (*die serbischen Notabeln*).

Vlast u Beču nastojala je i dalje diskreditirati Đorđa Brankovića kao lažnoga pretendenta, koristeći se pri tome bosanskim Brankovićima. Primjerice, u povelji¹²² koju je 18. decembra 1703. godine Leopold I darovao Augustinu Brankoviću (riječ je o jednom od sinova kupaca Getsemanskog vrta), a kojom se potvrđuje da su bosanski Brankovići nasljednici despotske loze, Đorđa Brankovića se naziva „šizmatikom, otpadnikom od katoličke crkve“ („schismaticum, et ab ecclesia Catholica alienum“) i „lažnim Brankovićem“ (fictitium Brancovich).¹²³ Prvi od ova dva naziva za „pravoslavnog“ Brankovića očito dolazi iz „unijatskog diskursa“.¹²⁴ Odsustvo političke moći Đorđa Brankovića sada se kompenziralo simboličkom snagom koja je dolazila iz njegova pozivanja na pripadanje staroj despotskoj lozi. Tako se u jednom pismu pakračkog vladike Sovronija Podgoričanina, koje on 6. decembra 1704. godine piše despotu Đorđu Brankoviću, govori o tome da neki samoprozvani i lažni Branković – vjerovatno misli na spomenutog Augustina - političkim laskanjem „svojim namjeram želi našu pomoć pridobiti“, te da je caru „memorijal priličan svjetlosti ćesarskoj“ poslao u kojem iskazuje privrženost samo jednome despotu.¹²⁵

Rodoslovom Brankovića bavili su se mnogi autori. Taloci,¹²⁶ a za njime Jablanović¹²⁷ i drugi autori proglasili su i Đorđa Brankovića i bosanske Brankoviće lažnim Brankovićima. Šobajić pak smatra da su i jajački i erdeljski i „muhamedanski“ rogatički Brankovići jednoga roda, da potiču iz Korjenića, istočno od Trebinja, i da su potomci stare

¹²¹ Johann Heinrich Schwicker, „Zur Geschichte der kirchlichen Union in croatischen Militärgänze: Eine geschichtliche Studie“, *Archiv für österreichische Geschichte*, Wien, Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1875, 283-284.

¹²² Vidi: *Spomenici iz Budimskog i Peštanskog arhiva* (zbirka četvrta), prikupio, ispisao i priredio prof. Gavriilo Vitković, u: *Glasnik Srpskog učenog društva*, knj. 6., Beograd 1875, 194-198.

¹²³ Ibid., 197, 194, 198, 195.

¹²⁴ Vidi: Ibid., XVI; Zlatko Kudelić, „Čaplovičeva povijest Marčanske biskupije“, *Povijesni prilozi*, Vol. 38, No 38, juli 2010, 137-138 ff. 7, 166-167.

¹²⁵ *Spomenici iz Budimskog i Peštanskog arhiva*, 200-2001.

¹²⁶ „Lažni Brankovići“

¹²⁷ Jablanović, op.cit. 65.

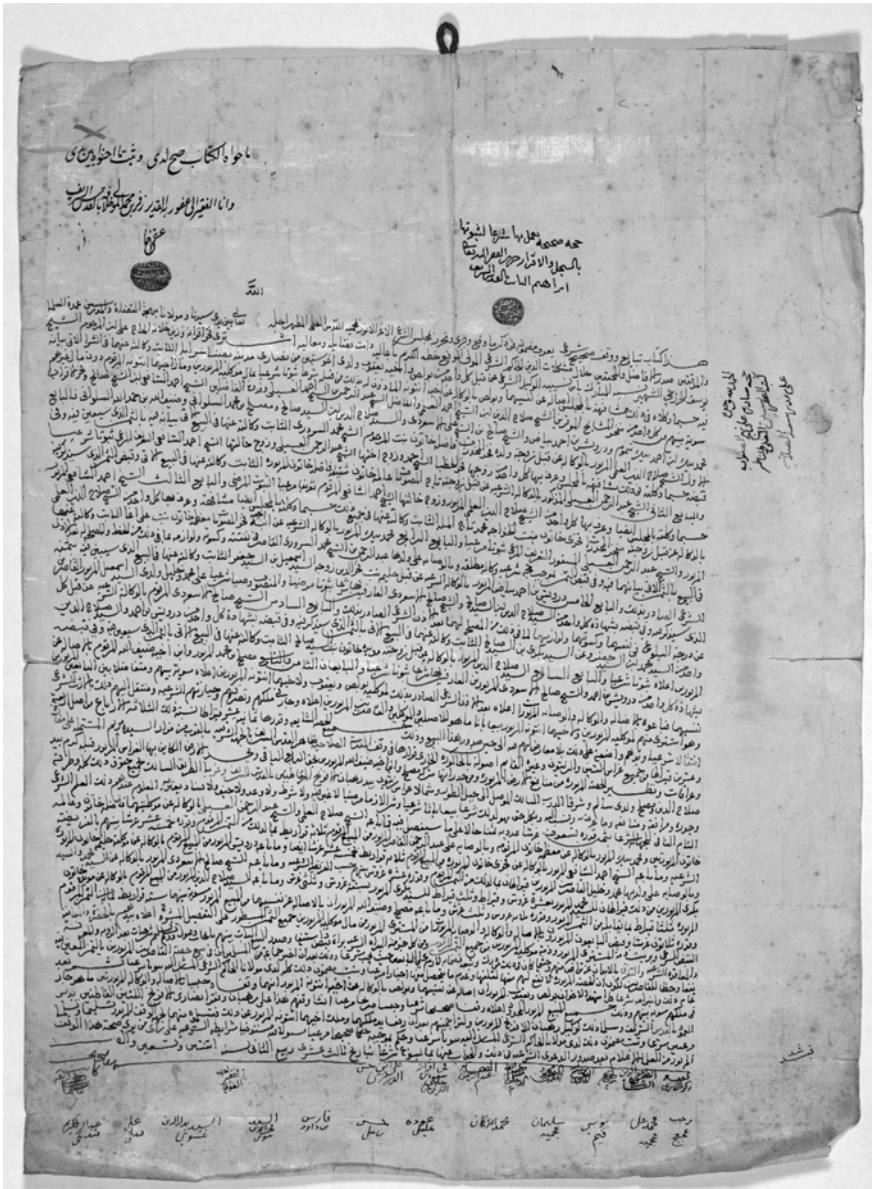
despotske loze.¹²⁸ Jedan rodoslov Brankovića donosi i Emile Picot.¹²⁹ Taj rodoslov, za razliku od ostalih, ne prikazuje Pavla, Jakova i Antuna Brankovića kao braću. Ako uzmemo u obzir sve iznesene podatke o borbi bosanskih Brankovića, na jednoj, i borbi srpskog Đorđa Brankovića, na drugoj strani, da dokažu kako su potomci despotske loze Brankovića, kao i sva osporavanja u kojima su učestvovali oni lično ili različiti činioci koji su se u to uključivali, kao i to da je kontekst u kojem su se našli bio posve ozbiljan, onda se sljedeći podatak s pravom može nazvati historiografskom ironijom. Naime, u Bojničićevom popisu hrvatskih i slavonskih plemića stoji da je 23. oktobra 1688. godine car Leopold prvi dao grofovsku titulu „Đorđu Brankoviću i njegovim sinovima Pavlu, Antonu i Jakovu“ („Grafestand [...] für Georg Brankovich u. für seine Söhne Paul, Anton u. Jakob [...] „)¹³⁰ Braća Branković, kupci Getsemanskog vrta, nisu bili jedini bosanski uglednici katolici koji su pokušali otići u Austriju i pri tome, uzdajući se da će Austrija zavladati uskoro Bosnom, uložili trud da osiguraju sebi plemićku titulu. Ova porodica se u 18. stoljeću mađarizirala.¹³¹

¹²⁸ Vidi: Petar Šobajić, „Korjenici“, *Glasnik etnografskog muzeja na Cetinju*, br. 4, 131-137.

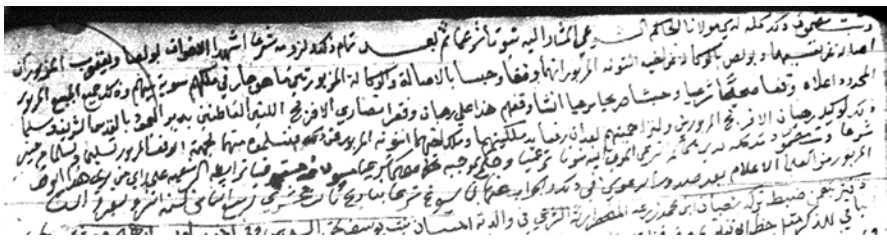
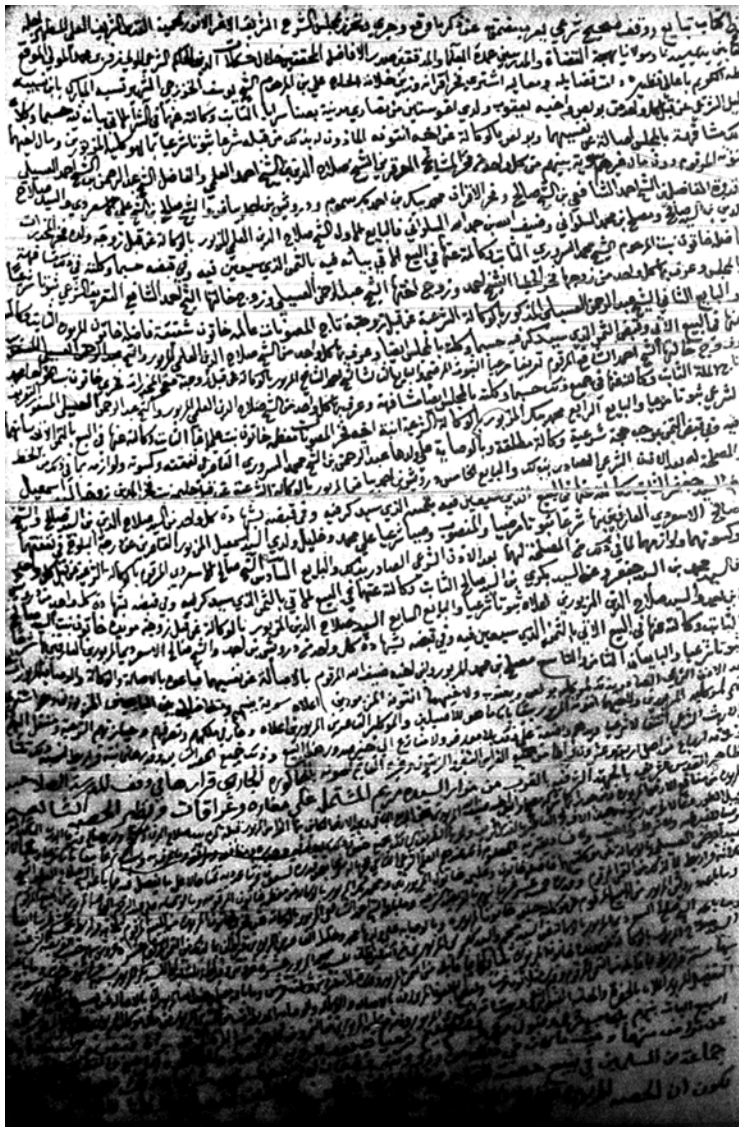
¹²⁹ August Emile Picot, *Les Serbes de Hongrie: leur histoire, leur privilèges, leur église, leur état politique et social*, Prague, Grégr & Dattel Libraira Editures, 1873, 47.

¹³⁰ Ivan Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, (edicija: *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. 13*), Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1899, 21.

¹³¹ U velikoj mjeri slična je i sudbina porodice Brnjaković. Vidi: Milenko S. Filipović, „Brnjakovići“, *Narodna starina*, XIII, 93-97; Srećko M. Džaja, „Katoličko građanstvo u Bosni u 17. stoljeću: Brajkovići i Brnjakovići“, *Tristota obljetnica stradanja samostana i crkve u Olovu (1704-2004)*, zbornik radova sa znanstvenog skupa, ur. Marko Karamatić, 2008, 87-101.

Faksimil dokumenta iz kupoprodaji i zavještaju u kojem se kao kupci i zavještaci spominju braća Pavle, Jakov i Antun sinovi Augustinovi iz Sarajeva. (Archivum Custodiae Terrae Sanctae, Jerusalem, Scaf X, N. 9.)

Faksimil dokumenta o kupoprodaji i zavještanju u kojem se kao kupci i zavještaoци spominju braća Pavle, Jakov i Antun sinovi Augustinovi iz Sarajeva. (Siġill Maġkama al-Quds al-Šar'iyya, br. 184, str. 35-36.)

HISTORICAL CONTEXTUALIZATION OF THE DOCUMENT
BY WHICH THE BRANKOVIĆ BROTHERS PURCHASED
GETHSEMANE GARDEN FROM MADRASA AL-ŞALĀĤIYYA
1681

Summary

This paper presents a document dating from 1092/1681: the document confirms the sale and endowment of figs and olives seedlings as well as the other properties on land of Madrasa al-Şalāĥiyya in Jerusalem, which was implemented by the means of the so-called *al-ĥikr*. The brothers from Sarajevo, Pavle, Jakov and Antun, have purchased the this particular property and bequeathed it to the Franciscan monks who live in the monastery al-'Amūd (Monastery of the Holy Saviour) in Jerusalem and to the poor Christians that required alms from the brothers. The curious issue in this case is the prevailing opinion of scholars that the space that is the subject of the sale in this document is space Gethsemane garden, one of the most important Christian holy sites.

Keywords: history, seventeenth century, Brankovići brothers/Brajkovići, Sarajevo, Jerusalem, the Garden of Gethsemane, Madrasah al-Salahiyya.